

Eftirmeting av eldraðókinum

FRÁGREIÐING FRÁ ARBEIÐSBÓLKI
DESEMBER 2021

1 Innihaldsyvirlit

1	Innihaldsyvirlit	1
2	Innleiðing.....	3
3	Arbeidssetningur.....	4
3.1	Skipan av arbeiðinum og avmarkingar.....	4
4	Frágreiðsla	6
4.1	Gongdin í fólkatáli og tal av eldri.....	6
4.2	Rakstrarútreiðslur 2014-2020	7
4.3	Vøkstur í rakstrarútreiðslum síðan 2015.....	7
4.4	Samanbering av vøkstrinum í lønarútreiðslum við aðrar lønarjáttanir	8
4.5	Íløgur 2015-2020	9
4.6	Bústovnar og búpláss.....	9
4.7	Heimatænasta:	10
5	Lóg um heimatænastu, eldrarøkt v.m.	11
5.1	Hoyring og vegleiðing av borgarum.....	11
5.1.1	Hagtøl	12
5.1.2	Fráboðanarskylda hjá starvsfólki.....	12
5.1.3	Fyribyrgjandi heimavitjanir.....	12
5.1.4	Samstarvsráð.....	13
5.1.5	Tilboð til heimabúgvandi.....	13
5.1.6	Búpláss	14
5.1.7	Ansingarsamsýning §12	14
5.1.8	Eftirlit § 19	15
5.2	Almannaverkið	16
5.2.1	Avleiðingarnar av útlekking	16
5.2.2	Lýsing av veittum tænaðum.....	16
5.2.3	Nýggjar ella broyttar uppgávur.....	18
5.2.4	Eru avbjóðingar ella trupulleikar, sum standast av verandi lóggávu?	18
5.2.5	Eru ávís viðurskipti, ið áttu at verið reguleraði nærri ella øðrvísi í lóggávuni?	18
5.2.6	Aðrar viðmerkingar til eftirmetingina av lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m.	18
5.3	Markamótsnevndin (AMR)	19
5.3.1	Lýsing av avgerðunum hjá Markamótsnevndini	19
5.3.2	Samanumtøka av avgerðum hjá Markamótsnevndini.....	24
5.4	Samanumtøka	26
6	Lóg um kommunalt samstarv um heimatænastu, eldrarøkt v.m.	27
6.1	Bakstøðið:.....	27
6.2	Stutt um lógina	27
6.3	Alment um trupulleikar við kommunalum samstørvum.....	29

6.3.1	Felagskommunalt samstarv við fyriskiparligum bygnaði	29
6.3.2	Felagskommunalt samstarv utan fyriskiparligan bygnað	30
6.3.3	Ónøgd við figgingarleistin.....	30
6.3.4	Ónøgd við valdsbýtið í samstørvunum	31
6.3.5	Ósemjur um innihald og raðfestingar	31
6.3.6	Uppskot til loysnir	32
7	Fíggarleisturin	33
7.1	Fíggarleisturin	33
7.2	Eftirlønarskattur.....	33
7.3	Afturbering	34
7.4	Avgjald á kapitaleftirløn.....	34
7.5	Tíðaravmarkað regulering	35
7.6	Inntøkur 2015-2020	35
7.7	Samanbering við aðrar inntøkur 2015-2020	36
7.8	Inntøkur í mun til útreiðslur 2015-2020	37
7.9	Framskrivning av útreiðslum.....	37
8	Tilmæli	40
8.1	Ansingarsamsýning	40
8.2	Gjaldsskyldan hjá ávikavist landi og kommunum.....	40
8.3	Gjald fyri búpláss	40
8.4	Fráboðanarskylda	41
8.5	Fyribyrgjandi heimavitjanir.....	41
8.6	Samstarvsráð og eldraráð.....	41
8.7	Eftirlit	41
8.8	Nágreining av røktar- og stuðulstænastum	41
8.9	Brúkarakanning	41
8.10	Uppskot til figging.....	41
8.11	Stigvís lækking av rentustuðlinum komandi árini	42
8.12	Lækking av botnfrádráttinum	42
8.13	MVG-afturbering.....	42
8.14	Dagføra brúkaragjöld.....	43
8.15	Dagføra kommunala skuldarmarkið	44

2 Innleiðing

Eldraekið varð lagt til kommunurnar tann 1. januar 2015 at umsita. Høvuðsendamálini við at leggja økið til kommunurnar vóru at at minka um frástøðuna millum myndugleikan og borgaran og fáa eitt greiðari ábyrgdarbýti.

Í sambandi við útlegggingina varð ásett, at útlegggingin skuldi endurskoðast 5 ár eftir. Í samgonguskjalinum stendur, at eldraekið skal endurskoðast beinanvegin, og at eisini fíggingarleisturin skal endurskoðast. Farið verður nú undir hetta arbeiði.

Ætlanin við at leggja tænastrnar til kommunurnar var at tryggja, at borgararnir í teimum ymisku økjum fingu eina betri tænastr. Mett var, at tað varð betur fyri borgaran, at kommunurnar yvirtóku tænastrna, tí tá kom myndugleikin tættari at borgaranum og sostatt bleiv tænastran betur samskipað.

Sambært løgtingslóg nr. 20 frá 2014 um kommunalt samstarv um heimatænastr, eldrarøkt v.m., skuldu kommunurnar skipa seg í kommunal samstarvsøki og gera skrivliga samstarvsavtalu um fyrisiting av heimatænastr, eldrarøkt v.m. Í dag eru 7 samstørv og ein kommuna, sum umsita heimatænastr, eldrarøkt v.m.

Ein arbeiðsbólkur mannaður av Eyðun Christiansen, Hans Kára Vang og Jóhan Lamhauge (til 1. juni 2021) frá Kommunufelagnum, Barbara Á. Thomsen og Regin D. Hammer (til 1. oktober 2021) frá Almannamálaráðnum, Djóna Højgaard frá Fíggjarmálaráðnum og Hilmar Høgenni og Jónas T. Næs (til 1.februar 2021) frá Umhvørvis- og Vinnumálaráðnum varð settur at standa fyri eftirmetingini. Arbeiðsbólkurin kundi eftir tørvi býta seg í minni bólkar fyri at viðgera ymisku tættirnar í endurskoðanini.

Eisini varð ein politiskur stýrisbólkur settur við landsstýrisfólkunum í Almannamálaráðnum, Fíggjarmálaráðnum, Umhvørvis- og Vinnumálaráðnum og formanninum og næstformanninum í Kommunufelagnum..

3 Arbeidssetningur

Arbeidsbólkurinn skal leggja fram eina samlaða frágreiðing við ítökilgum tilmælum til politiska stöðutakan.

Frágreiðingin verður skipað í fjóra partar. Fyrsti partur er ein frágreiðsla, har stöðan í dag verður samanborin við stöðuna áðrenn útlekkingina. Stöðulýsingar verða gjörðar við hagtölum um játtan, starvsfólk og virksemi, og greitt verður frá ókis- og leiðslubygnaði.

Síðan kemur sjálf endurskoðanin, ið verður skipað í trýggjar partar, sum verða viðgjörðir hvør sær.

1. Lóg um heimatænastu, eldrarøkt v.m.

Ymisku ásetingarnar í lógini verða lýstar, og broytingartilmæli verða gjörd, har ásetingar eru ógreiðar ella ikki virka eftir ætlan. Harumframt verður kannað eftir, um neyðugt er at gera tillagingar í aðrari viðkomandi lóggávu.

2. Samstørv

Hugt verður at teimum avbjóðingum, ið eru við verandi bygnað, og hugt verður eftir hvørjir møguleikar eru fyri at skipa økið betur.

3. Fíggingarleistur

Lýst verður, hvussu fíggingarleisturin hevur roynst higartil, og hugt verður eftir hvørjar broytingar kunnu gerast.

Arbeidsbólkurinn er liðugur við sína frágreiðing 20. september 2021.

3.1 Skipan av arbeiðinum og avmarkingar

Arbeidsbólkurinn hevur skipað arbeiðið í trýggjar undir-arbeidsbólkar í mun til punktini omanfyri. Fyrsti undirarbeidsbólkurinn varð mannaður av Almanmálaráðnum og Kommunufelagnum, annar undirarbeidsbólkurinn varð mannaður av Umhvørvis- og Vinnumálaráðnum og Kommunufelagnum, triði undirarbeidsbólkurinn varð mannaður av Fíggingarmálaráðnum og Kommunufelagnum.

Í fyrsta partinum vórðu gjörðir spurningar til samstarvsøkini og Almannaverkið fyri at fáa teirra meting av stöðuni. Hetta fyri at fáa eina meting av um samstarvsøkini/kommunurnar uppfylla krøvini, til at veita tænastr til borgararnir, ið lógin ásetur.

Arbeiðið er avmarkað soleiðis, at bólkarnir ikki hava tosað við brúkarar, avvarðandi, starvsfólk og fakfeløg, sum vara av starvsfólkunum á eldraøkinum

Í øðrum parti verða kommunalu samstørvini lýst, hvussu tey vórðu skipað og status í dag.

Í triðja partinum hevur bólkurinn greitt frá fíggingarleistinum, og hvussu inntøkurnar hava verið higartil.

Síðan er hugt yvirskipað eftir inntøkum og útreiðslum og mett um kostnaðin av eldraøkinum komandi árin og hugt eftir, hvussu vaksandi útreiðslurnar kunnu fíggjast.

Arbeidsbólkurinn metir, at ein samanbering av stöðuni áðrenn útlekkingina, og hvussu stöðan er nú, er ikki møgulig. Tó, har tað hevur verið møguligt at samanbera stöðuna áðrenn útlekkingina og nú, er hetta gjørt.

Í sambandi við hesa eftirmeting, hevur verið frammi, at tørvurin á útbúnum starvsfólki er stórur og tørvurin bara veksur. Mentamálaráðið hevur sett eitt arbeiði í gongd við at kanna, hvussu vit m.a. fáa fleiri útbúgvn starvsfólk til heilsu og umsorganarstørv. Arbeidsbólkurinn hevur ikki viðgjørt hendan tørv í eftirmetingini.

Fakfeløg hava eftirspurt, hví tey ikki eru partur av hesari eftirmeting. Arbeidsbólkurinn hevur ikki tikið fakfelögin við í arbeiðið, orsakað av, at eftirmetingin fevnir um at kanna, um lógin virkar eftir ætlan.

Arbeidsbólkurinn hevur somuleiðis heldur ikki tikið brúkarar og avvarðandi við í eftirmetingina. Tó er eitt tilmælið gjørt um hetta sí punkt. 8.10.

Síðst í hesari eftirmeting eru tilmæli til politiska støðutakan.

4 Frágreiðsla

Tá eldraekið varð lagt út, varð tað skipað í 8 eindir við heimild í § 4 í løgtingslóg nr. 4 frá 7. apríl 2014 um kommunal samstørv um heimatænastu, eldrarøkt v.m..

- **“Heilsu- og umsorganartænastan í Tórshavnar kommunu”** góðkend 1. juli 2014.
- **“Norðoya Bú- og Heimatænasta”**, javnbjóðis samstarv millum kommunurnar í norðoyggjum, góðkent 1. juli 2014, við teirri treyt, at skil fekst á viðurskiftunum viðvíkjandi Norðoyar Røktarheimi.
- **“Heimatænastan í Vágum”**, javnbjóðis samstarv millum Sørvágs- og Vága kommunu góðkent 1. juli 2014. Samstarvið kallar seg í dag “Vesturvón”.
- **“Heimatænastan í V.E.K.S.”**, javnbjóðis samstarv millum Vestmanna-, Eiðis, Kvívíkar- og Sunda kommunu, góðkent 2. juli 2014,
- **“Eldratænastan í Eysturkommunu og Fuglafjarðar kommunu”**, javnbjóðis samstarv millum Eysturkommunu og Fuglafjarðar kommunu, góðkent 3. juli 2014 við fyrivarni fyri áseting um hóskandi kt-skipan og við teirri treyt, at øll viðurskifti viðvíkjandi Eysturoyar Røktar- og Ellisheimi vóru fingin í rættlag, Samstarvið kallar seg í dag “Nánd”.
- **“Økistænastan hjá Skálafjarðarsamstarvinum”**, javnbjóðis samstarv millum Runavíkar-, Nes-, og Sjóarkommuna góðkent 3. juli 2014 við teirri treyt, at øll viðurskifti viðvíkjandi Eysturoyar Røktar- og Ellisheimi vóru fingin í rættlag. Samstarvið kallar seg í dag “Roðin”.
- **“Økistænastan í Sandoyar Sýslu”**, Javnbjóðis samstarv millum kommunurnar í Sandoyar Sýslu, góðkent 16. juli 2014.
- **“Bú- og heimatænastan í Suðuroy”** javnbjóðis samstarv millum kommunurnar í Suðuroy, skipaði landstýriskvinnan í almannamálum, við heimild í § 5 í løgtingslóg um kommunalt samstarv um heimatænastu, eldrarøkt v.m. 16. juli 2014. Samstarvið kallar seg í dag “BHS”.

Áðrenn 1. januar 2015, tá økið var undir Almannaverkinum, varð tað skipað í 6 økir. Munurin er tann, at tá var Eysturoyggin eitt samlað økið, og Vágar, Norðstreym og Sundalagið vóru eitt samlað økið. Tá eldraekið varð lagt út, fóru tey bæði økini sundur í 4 økir.

Í hesum partinum verður yvirskipað sagt frá, hvussu gongdin hevur verið á eldraekinum síðan 2015.

4.1 Gongdin í fólkatáli og tal av eldri

Síðan kommunurnar yvirtóku eldraekið hevur verið stór framgongd í fólkatálinum. Fólkatálið er vaksið 8%. Talið av fólki 67+ er økt við 16%, meðan talið av fólki omanfyri 80 ár er vaksið 9%.

	01.jan.21			Vøkstur síðan 1. jan. 2015		
	Fólkatal	67+	80+	Fólkatal	67+	80+
NBH	6.299	1.014	294	7%	12%	2%
Nánd	3.788	593	155	7%	16%	9%
Roðin	6.726	1.007	302	11%	14%	1%
VEKS	4.453	720	218	8%	13%	8%
Vesturvón	3.362	549	157	9%	16%	5%
Økistænastan	1.291	280	84	1%	11%	10%
BHS	4.660	946	254	1%	14%	6%
TK	22.350	3228	901	10%	20%	16%
Alt landið	52.929	8.337	2.365	8%	16%	9%

Gongdin hefur tó verið rættiliga ymisk kring landið. Sum heild kann sigast, at það mesta av fólkvækstrinum hefur verið norðanfjórðs, meðan fólkatalið í Suðuroynni og Sandoynni hefur staðið í stað. Væksturinn í 67+ er serliga stórur í Havn, heili 20% fleiri borgarar í Tórshavnar kommunu eru nú 67 ár ella eldri í mun til fyrri 5 árum síðan. Aðrastaðni er væksturin millum 11% og 16%. Væksturinn í talinum av 80+ er sera ymiskur. Men eisini talið av fólki 80 ár og eldri vekstur væl skjótast í Havn. Væksturinn í TK er 16%, meðan talið av 80+ næstan hefur staðið í stað við Skálafjørðin (1%) og í Norðoyggjum (2%). Aðrastaðni er væksturin millum 6% og 10%.

4.2 Rakstrarútreiðslur 2014-2020

Tá eldraekið varð lagt út, yvirtóku kommunurnar 4 ymiskar játtanir, sum í 2014 samanlagt kostaðu leysliga 371 mió. kr. Harumframt høvdu kommunurnar sjálvar ymiskar útreiðslur á eldraekinum fyrri umleið 20 mió. kr. árliga. So økið kostaði samanlagt 391 mió. kr. í rakstri fyrri land og kommunur í 2014.

Stóra játtanin var høvuðskontan *Eldrarøkt*, sum sambært roknskapinum fyrri 2014 kostaði samanlagt 357,2 mió. kr. Aftrat henni yvirtóku kommunurnar eisini ta lógarbundnu játtanina *Ansingarsamsýning*, sum kostaði 8,3 mió. kr. í 2014. Harumframt varð stuðulsjáttanin *Umsorgararbeiði* á 2,7 mió. kr. niðurløgd og flutt til kommunurnar, og burtur av játtanini *Endur- og viðlíkahaldsvenjing* yvirtóku kommunurnar ein part á 2,7 mió. kr.

Tær rakstrarútreiðslur kommunurnar høvdu á eldraekinum áðrenn útlekkingina vóru serliga sambýlini, har kommunurnar rindaðu part av lönarkostnaðinum og fyrri koyring o.a. Eisini vóru útreiðslur til ymisk tiltøk og dagtilboð. Samanlagt kostaði økið kommunum 19,8 mió. kr. í 2014.

Eldraútreiðslur - Rakstur 2014-2020

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Eldrarøkt, landið	357,2	2,9					
Umsorgararbeiði, landið	2,7						
Ansingarsamsýning, landið	8,3	-0,3					
Endur- og viðlíkahaldsvenjing, landið	2,7						
Tilsamans, landið	370,9	2,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Eldrarøkt, kommunur	13,5	416,8	440,6	455,7	486,3	507,2	530,2
Tilboð og tiltøk til eldri, kommunur	6,3	1,0	1,4	1,5	1,6	1,6	1,4
Tilsamans, kommunur	19,8	417,8	442,0	457,2	487,9	508,8	531,5
Tilsamans, land og kommunur	390,7	420,4	442,0	457,2	487,9	508,8	531,5
Vækstur	2,7%	7,6%	5,9%	3,4%	6,7%	4,3%	4,5%
Vækstur 2014-2020	36%						
Miðalvækstur 2014-2020	5,3%						

Í 2020 kostaði eldraekið samanlagt 532 mió. kr. Hetta er ein vækstur á 141 mió. kr. síðan 2014. Tað samsvarar við 36% ella 5,3% í miðal árliga.

4.3 Vækstur í rakstrarútreiðslum síðan 2015

Verður einans hugt at gongdini síðan 2015, tá kommunurnar yvirtóku raksturinn, so eru samlaðu rakstrarútreiðslurnar á eldraekinum øktar 27% seinastu 5 árin. Tað er 4,9% í miðal árliga.

Eldraútreiðslur eftir slag							Vækstur	Miðalvækstur
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2015-20	2015-20
Lønir v.m.	391,0	406,1	428,8	456,8	477,8	490,1	25%	4,6%
Annað	71,7	80,5	74,6	78,3	78,1	87,3	22%	4,0%
Ansingarsamsýning	7,5	7,3	6,4	5,9	5,8	7,3	-3%	-0,5%
Brúkaragjöld	-52,3	-51,9	-52,7	-53,1	-52,9	-53,1	1%	0,3%
Tilsamans	417,8	442,0	457,2	487,9	508,8	531,5	27%	4,9%

Nógv tann stórsti parturinn av rakstrinum eru lönirnar, og tær eru øktar við 25% ella 4,6% í miðal árliga. Ansingarsamsýning og brúkaragjöld hava staðið meir ella minni í stað.

Í 2020 vóru 1.164 ársverk á eldraðkinum. Hetta er gott 100 fleiri enn í 2015, ein vøkstur á 10%, ella 1,9% í miðal árliga. Tað vil siga, at av teimum 25%, sum vøksturinn í lønarútreiðslunum hevur verið seinastu 5 árin, stava 10% frá vøkstri í ársverkum (realvøkstur) og 15% stavar frá vøkstri í sáttmálalønunum (prísvøkstur).

Tað er eisini ein sannroynd, at tað hevur verið ein lutfalsliga stórir vøkstur í sáttmálalønunum síðan eldraðið varð lagt út – ikki minst á heilsu- og umsorganarøkinum. Nevnast kann, at endalønin hjá heilsuhjálparum – sum í stóran mun er umboðandi fyri lønarvøksturinn á eldraðkinum – er vaksin við 18% frá 1. okt. 2015 til 1. okt. 2020. Tað vil siga 3,4% í miðal árliga seinastu 5 árin.

Ársverk á eldraðkinum – eftir lønarsáttmála							Vækstur	Miðalvækstur
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2015-20	2015-20
Heilsuhjálparar	490	473	514	526	533	546	11%	2,2%
Heilsurøktarar	221	223	228	232	228	227	3%	0,6%
Sjúkrarøktarfrøðingar	186	186	191	202	203	203	10%	1,9%
Onnur	163	177	185	190	192	187	15%	2,8%
Ársverk í alt	1.060	1.058	1.118	1.150	1.157	1.164	10%	1,9%

Umleið helvtin av øllum ársverkum verða útint av heilsuhjálparum, íalt 546 í 2020. Síðan koma heilsurøktarar og sjúkrarøktarfrøðingar við sløkum fimtingi hvør. Í 2020 vórðu 187 ársverk útint av øðrum starvsbólum.

4.4 Samanbering av vøkstrinum í lønarútreiðslum við aðrar lønarjáttanir

Sum greitt er frá omanfyri, so eru lønarútreiðslurnar øktar 25% tey fimm árin kommunurnar hava umsitið eldraðið, og hetta samsvarar við 4,6% árliga. Hetta má sigast at ljóða rættiliga nógv, men gongdin er ikki nakað serstakt fyri eldraðið. Talvan niðanfyri samanber vøksturinn í lønarútreiðslunum á eldraðkinum við vøksturinn í lønarjáttanum á hinum stóru vælfæðarøkinum.

	Vøkstur	Árligur miðalvøkstur
Lønarjáttan:	2015-20	2015-20
Trivnaðartænastur	46%	7,9%
Dagstovnaekið (Barnaansing)	37%	6,5%
Suðuroyar sjúkrahús	34%	6,0%
Landssjúkrahúsið	32%	5,7%
Fólkaskúlin	30%	5,3%
Almannaverkið	28%	5,1%
Klaksvíkar sjúkrahús	28%	5,1%
Eldraekið	25%	4,6%

Verður samanborið við lønarjáttanirnar innan trivnaðartænasturnar og barnaansingarøkið, so eru tær øktar ávikavist 46% og 37% sama tíðarskeið. Sum víst, so eru eisini lønarútreiðslurnar á teimum trimum sjúkrahúsunum, í almannaverkinum og í fólkaskúlanum vaksnar nakað skjótari enn á eldraekinum.

4.5 Íløgur 2015-2020

Tað kann ikki sigast, at løguútreiðslurnar hava verið stórar á eldraekinum seinastu 5 árin. Samanlagt hevur talan verið um umleið 178 mió. kr., ella umleið 30 mió. kr. árliga. Fyrstu árin var fyri ein stóran part talan um útreiðslur til umvælingar á Heiminum á Sýnini í Miðvági, meðan seinastu árin er serliga talan um útreiðslur til umlættingardepilin Urd í Hoyvík.

Eldraútreiðslur - Íløgur 2015-2020

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	íalt	miðal
Eldrarøkt	25,2	23,3	-1,1	7,6	37,6	83,5	176,1	29,4
Tilboð og tiltøk til eldri	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,7	0,0	0,0
Tilsamans	25,2	23,3	-1,1	8,4	37,6	84,1	177,6	29,6

4.6 Bústovnar og búpláss

Talið av búplássum er ikki nógv broytt síðan útlekkingina. Við búpláss verður her meint við øll pláss. Tað vil siga bæði fast røktarheimspláss og fyribils pláss í sambandi við umlætting ella rehabilitering. Tá økið varð lagt út vóru 646 búpláss og nú eru tey 669. Tað vil siga ein vøkstur á 23 pláss, ella 4%. Allur vøksturinn er í Tórshavnarøkinum, har ein nýggjur Umlættingar og Rehabiliteringsdepil (Urd) lat upp í Hoyvík á vári 2021. Harumframt er Tjarnargarður í Havn útbygdur við fleiri plássum.

Eldrarøkt - Yvirlit yvir búpláss	2015	2021	Vøkstur
Vesturvón	37	37	0
VEKS	71	71	0
Nánd	40	41	1
Roðin	101	96	-5
NBH (Norðoya Bú- og Heimatænasta)	87	84	-3
Økistænastan í Sandoyar sýslu	23	26	3
Bú- og Heimatænastan í Suðuroy	69	69	0
Heilsu- og umsorganartænastan í Tórshavnar kommunu	218	245	27
Tilsamans – alt landið	646	669	23

Talið av bústovnum má sigast at verða lutfalsliga stórt í Føroyum í mun til aðrastaðni. Í 2015 var lutfallið 0,30 millum eldrabúpláss og talið av 80+, og talið er nú komið niður í 0,28. Til samanberingar kann nevast, at samsvarandi tøl fyri Danmark eru 0,17 í 2015 og 0,14 í 2021. Tað vil siga, at tað nú eru 2 ferðir so nógv eldrabúpláss í Føroyum sum í Danmark í mun til talið av fólki omanfyri 80 ár.

Munurin kemst serliga av teimum nógvu almennu eldrabústøðunum í Danmark. Í Danmark eru umleið 23.500 almennir eldrabústaðir (*almene ældreboliger*). Talan er um bústaðir, sum eru sera væl egnaðir til fólki við skerdum førleikum. Fólki í eldrabústøðum fáa ofta heimatænastu, men har eru ikki røktarstarvsfólk á staðnum eins og á røktarheimum (*plejehjem*) ella røktarbústøðum (*plejebolig*). Verða almennu eldrabústaðirnir roknaðir uppí, so gerst danska lutfallið 0,22 í mun til tað føroyska á 0,28. So hóast munurin minkar, so er føroyska talið framvegis triðingin størri.

4.7 Heimataænasta:

Tað hevur víst seg at vera torført at fáa neyv tøl fyri heimatænastu fyri seinastu árinum. Men tað sær út til, at talið av fólki sum fáa heimatænastu liggur um 850 fólki. Hetta er meira enn ein tvífolding síðan seinastu uppgerð í 2013, tá talan var um góð 400 fólki. Talið sær nú út til at vera aftur á sama støði sum í 2005.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2021*
Brúkarar	816	791	760	717	511	480	429	467	402	852
Tímar íalt	4.574	3.852	3.766	3.441	3.231	3.456				4.879
Tímar í miðal	5,6	4,9	5,0	4,8	6,3	7,2				5,7

***Viðm:** tølini fyri 2021 eru ein meting fyri alt landið út frá tølum fyri Tórshavn, NBH, Roðin og VEKS. Tølini fyri 2005-2013 eru frá Hagstovuni

Talið av fólki, sum fingu heimatænastu, fall nógv tey seinastu 10 árinum áðrenn eldraðkið varð lagt út. Fleiri stórir bústovnar lótu upp hesi árinum, t.d. Boðanesheimið í Havn, Heimið við Vágna í Klaksvík, Hamragarður í Vági og Heimið á Grønanesi í Vestmanna. Men síðan 2015 hevur ikki verið nakar stórvegis vøkstur í búplássum. Talið av búplássum er óbroytt í øllum økjum uttan í Tórshavnar Kommunu. So nú er aftur vøkstur í heimatænastuni.

5 Lóg um heimatænastu, eldrarøkt v.m.

Lógin (Løgtingslóg nr. 19 frá 7. apríl 2014 um heimatænastu, eldrarøkt v.m., sum seinast broytt við løgtingslóg nr. 70 frá 25. mai 2020) staðfestir í § 2, at kommunurnar hava ábyrgd av heimatænastuni, eldrarøktini v.m. Í hesum partinum nýta vit tí heitið *kommuna* – eisini tá tað eru kommunalu samstørvini, sum ráðleggja og skipa tænastur og gera av fígging sambært lógini um kommunalt samstarv um heimatænastu, eldrarøkt v.m.

Lógin er ein rammulóg, sum skipar heimatænastu og eldrarøkt undir kommunalum myndugleika. Ein slík rammulóg ber m.a. í sær, at hon setir yvirskipaðar karmar fyri virksemd hjá kommununum, umsiting og rakstri av heimatænastu, eldrarøkt v.m. viðvíkjandi.

Karmarnir hava til endamáls at skapa neyðugu veitingartrygd borgaranna við at lógartryggja borgarunum rætt til eitt minstamark av tænastum, sum kommunurnar hava skyldu til at hava tøkar, soleiðis at borgarar, sum hava tørv á m.a. røkt á ellisárunum, fáa neyðugu hjálpina. Hinvegin merkir ein rammulóg – í grundregluni, ið hvussu so er – at kommunala sjálvræðið í størst møguligan mun verður virt, og at kommunurnar harvið hava heimildir til sjálvstøðugt at leggja tænastuna til rættis, innan yvirskipaðu karmar lógarinnar.

Tær flestu tænastuásetingarnar heimila kommununum at veita ávísar tænastur. Til dømis eru ásetingarnar um heimatænastuna orðaðar soleiðis, at “kommunurnar veita...” tænastuna. Í hesum førum er tað sostatt ikki ásett, hvussu víttfevnandi skipanirnar skulu vera í kommununum, bara at kommunurnar skulu veita tænastuna. Hetta er m.a. grundað á hugsanina um, at illa ber til at lóggeva og áleggja kommununum at halda ávíst tænastustøði, uttan at talan verður um eina neyva stýring av tænastuni, og at kommunala sjálvræðið til sjálvstøðugt at leggja til rættis og raðfesta tænastuna harvið verður sett til viks. Tænastustøðið er altíð grundað á ítøkiligar raðfestingar og fíggarligar karmar, sum kommunurnar velja at geva tænastuni at arbeiða undir.

Kommunurnar veita í dag eina røð av tilboðum: Stovnsligu tilboðini eru búpláss á røktarheimum, sambýlum og á demensdeildum, umframt umlættingarpláss og samdøgursrehabilitering. Harafturat veita kommunurnar heimatænastu, sum fevnir um heimahjálpi, sjúkrarøkt, mattænastu, fyriryrgjandi heimavítjanir, flutning, endurvenjing, viðlíkahaldsvenjing, ergoterapi, fysioterapi, kostráðgeving, fyriryrgjandi venjing, dagtilhald og dagtilboð (óvisiterað og visiterað).

Tænastustøðið og útboðið av tilboðum er ikki altíð eins, men er lagað til umstøðurnar á staðnum.

Stórir partur av tænastunum byrja við, at kommunurnar fáa áheitan frá borgarum umvegis umsóknarblað, telefon ella líknandi. Avgerðirnar um at tilluta tænastur eru altíð grundaðar á eina fakliga tørvsmeting, gjørd av einum fakfólki við heilsufakligari útbúgving (oftast útbúnir visitorar), sum meta um ítøkiliga tørvinn á tænastu hjá borgarum, sum venda sær til kommununa. Hetta tryggjar, at tað altíð er tann borgarin, sum eftir eini heildarmeting er mettur at hava størstan tørv á hjálpi ella stuðli í økinum, ið hevur fyrsta rætt til at fáa ávísa tænastu.

Ávísir bíðilistar eru til tænastur í summum økjum. Í Tórshavn og Norðoyggjum er serliga talan um bíðilistar til røktarheim, umlætting, samdøgursrehabilitering, venjingar, og dag- og kvøldtilhald. Lutvíst eru eisini bíðilistar í Eysturoy og Suðuroy. Í fleiri økjum koma bíðilistar fyri vegna trupulleikar við at fáa starvsfólk til eldraðkið.

5.1 Hoyring og vegleiðing av borgarum

Við lógini verða ávísar fyrisitingarligar skyldur álagdar kommunum. Í §§ 6 og 7, er ásett, at kommunurnar skulu biðja borgararnar í økinum um ummæli, tá týðandi umskipanir, sum hava ávirkan á tænastuna, verða

framdar. Ummælisrættur og umboðan borgaranna kunnu verða styrkt við at nýta heimildina í lógini at seta á stovn vegleiðandi og ráðgevandi ráð, sum umboða áhugamál teirra eldru í økinum, og sum verða hoyrd, tá ætlanir eru um at umskipa og nýskipa eldratænastur. Eisini verður kommununum álagt at veita borgarum almenna kunning og vegleiðing um, hvørji tilboð og tænastur eru tøk í økinum.

Kommunurnar halda tað yvirhøvur vera torført at meta um, hvørjar umskipanir krevja almenna hoyring, og nær tær eru týðandi. Ásetingin er breið og áleggur kommununum eina almenna hoyringarskyldu, tá týðandi broytingar ella umskipanir verða framdar, sum á ein ella annan hátt hava ávirkan á tænastuna í økinum. Sambært viðmerkingunum til lógina er ein týðandi umskipan nakað, sum hevur týðandi avleiðingar við sær fyri borgaran, til dømis at ein tænasta verður lögð niður, ella eitt røktarheim stongt. Slíkar hendingar hava ikki verið á eldraøkinum síðani økið var lagt kommununum. Í sambandi við ítøkiligar broytingar í mun til einstaka borgaran, verður samskipt beinleiðis við borgaran og avvarðandi.

Sambært § 6, stk. 2 kunnu kommunurnar sum sagt liva upp til almennu hoyringarskylduna við at seta á stovn ráðgevandi og vegleiðandi ráð, sokallað eldraráð, sum umboða áhugamál teirra eldru í økinum, og sum verða hoyrd og kunnað, t.d. tá ætlanir eru um at skipa um og at skipa nýtt innan eldraøkið. Bert helmingurin av eldraðkjunum hava tó valt eldraráð. Í einum øki virkar pensjónistafelagið sum eldraráð, ímeðan trý øki ikki hava valt nakað eldraráð.

Sambært § 7 hava kommunurnar sum sagt skyldu til at veita borgarum sínum almenna kunning og vegleiðing um, hvørji tilboð og tænastur eru í økinum, so at borgarar í økinum altíð vita, hvørji rættindi teir hava til tænastur. Kommunur røkja hesa skyldu umvegis heimasíður og við faldarum, sum liggja frammi á almennum støðum, t.d. hjá lækna, á kommunuskrivstovum v.m.

5.1.1 Hagtøl

Sambært § 7 stk. 2, hava kommunurnar skyldu til at savna saman hagtøl fyri eldraøkið. Kommunurnar hava ikki røkt hesa skyldu formliga at savna hagtøl fyrstu árin eftir, at eldraøkið varð lagt kommununum at fyrisita.

Í samstarvi millum Hagstovu Føroya og Kommunufelagið (umboðandi eldrasamstørvini) er nú gongd komin á at savna inn hagtøl. Í august vórðu fyrstu hagtølini almannakunngjörd, og í næstum kemur innsavnanin væntandi í eina fasta legu, so yvirskipaðar upplýsingar og lyklatøl um eldraøkið í Føroyum, verða tøkar hjá almenningi og politiska myndugleikanum.

5.1.2 Fráboðanarskylda hjá starvsfólki.

Sambært § 8. skulu øll starvsfólk boða kommununum frá, tá hesi í yrki sínum fáa kunnleika um viðurskipti, ið geva gruna um, at tørvur er á persónligari hjálp, røkt ella stuðli, ella tá borgarar á annan hátt liva undir ónøktandi korum.

Tað kemur ikki ofta fyri, at starvsfólk boða frá, at borgarar liva undir ónøktandi korum. Tað er tó hent, og hevur fráboðanin tá ført til umlætting og/ella møguligt bútilboð.

Annars boða starvsfólk vanliga leiðsluni frá, um broytingar eru í tørvinum hjá borgarum, sum eru í skipanini.

5.1.3 Fyribyrgjandi heimavitjanir.

Øll øki uttan eitt veita fyribyrgjandi heimavitjanir. Eldraøkini meta sum heild, at talan her er um neyðuga skipan, sum veruliga virkar fyribyrgjandi.

Hinvegin hava rættiliga nógv, og helst ein vaksandi partur av teimum ímillum 75 og 80 ár, ikki tørv á nakrari tænastu. Samstundis kunnu fólk, sum eru millum 67 og 75 ár, og sum eru í vandabólki, havt størri tørv á heimavitjan.

5.1.4 Samstarvsráð

Sambært § 15 skal eitt samstarvsráð veljast á hvørjum røktarheimi og eldrasambýli.

Samstarvsráð vórðu sett á stovn, áðrenn eldraekið varð lagt kommununum at fyrisita. Tá vóru tey flestu á einum máli um, at tað var eitt gott hugskot at seta á stovn tilík ráð, sum hava til endamáls at bøta og styrkja um samstarvið millum búfólk, avvarðandi, heimið og kommunurnar. Hetta skuldi m.a. tryggja sjálvsavgerðarrættin hjá búfólki.

Veruleikin er tó, at hesi hava ikki virkað eftir ætlan. Sera trupult hevur verið at fingið samstarvsráðini mannað, bæði tá ið talan er um búfólk og avvarðandi.

Ivamál

Sum heild meta kommunurnar, at lógin um heimatænastu og eldrarøkt er nøktandi. Lógin gevur víðar karmar til kommunurnar at skipa virkseimið í samsvari við staðbundin viðurskifti.

Størstu trupulleikarnir viðvíkjandi lógini í verki eru sonevndu markamótini, serliga markamótini, sum eru ímillum almannaverkið og eldrarøktina. Markamótini fylltu nógv fyrstu árin, men trupulleikarnir eru við tíðini minkaðir nakað.

Í mun til lógina eru ivamálini serliga knýtt at § 9 til og við § 14.

5.1.5 Tilboð til heimabúgvandi

Í § 9 er ásett, at kommunurnar eftir tørvi veita øllum heimabúgvandi borgarum heimatænastu í styttri ella longri tíðarskeið. Talan er um heimahjálp og heimasjúkrarøkt.

Kommunurnar veita sambært § 10 heimabúgvandi fólkapensjónistum tænarur, ið kunnu stimbra viðkomandi líkamliga, sálarliga og sosialt, soleiðis at tey kunnu búgva í egnum heimi sum longst.

Uppgávan hjá Almannaverkinum er at veita vaksnum heimabúgvandi við serligum tørvi, sum eru frá 18 til og við 66 ár, stuðul, so at tey hava møguleika at liva eitt sjálvstøðugt og virkið lív.

Stuðulin, sum Almannaverkið skal veita, kann halda fram, eftir at borgarin er fyltur 67 ár, men kann ikki verða játtaður fyrstu ferð eftir at borgarin er 67 ár.

Sæð frá eldraekinum er trupulleikin fyrst og fremst, at Almannaverkið umvegis stuðulsfólkatænastuna, áðrenn eldraekið var lagt kommununum, í størri mun veitti borgarunum eina heildartænastu, sum fevndi um bæði stuðul og røkt. Eftir útlekkingina er størri skilnaður settur millum røkt og stuðul, soleiðis at somu borgarar oftari fáa tænastu frá tveimum veitarum, eldraekinum og almannaverkinum, og tað man í besta føri vera misjavn, um hetta samanumtikið bætir um tænastuna, sum borgarin fær.

Trupulleikin er, at nágreining og skilmarking av tænarunum røkt og stuðul framvegis eru ógreiðar, og hetta gerst serliga sjónskt, tá ið um ræður borgarar undir 67 ár við samansettum tørvi á bæði røkt og stuðli.

Í viðmerkingunum til lógaruppskotið varð eisini gjørt vart við, at ávísir trupulleikar vóru um m.a. markið millum røkt og stuðul millum ymsu deplarnir í Almannaverkinum.

5.1.6 Búpláss

§ 14 stk. 1 í løgtingslóg um heimatænastu og eldrarøkt regulerar røktarheim og eldrasambýli.

Kommunurnar gera annars sjálvar av, hvussu tænan á heimum verður lögð til rættis og hvørji tilboð teir borgarar, sum búa á røktarheimi ella eldrasambýli, skulu hava í boði.

§ 14 stk. 1, ásetir somuleiðis meginregluna um, at kommunur veita fólkapensjónistum við ellisbreki ella varandi sjúku, og sum hava tørv á hjálp ella røkt alt samdøgrið, búpláss á ellis- og røktarheimi og eldrasambýli.

Búpláss á ellis- og røktarheimum eru sostatt sum meginregla aldurstreytað, men til ber sambært lógini at víkja frá hesari meginreglu. Kommunurnar kunnu, sambært § 14 stk. 2, í serligum føri veita røktarkrevjandi borgarum, sum ikki eru fólkapensjónistar, búpláss á ellis- og røktarheimi ella eldrasambýli.

Ivamálar hava verið um, hvørjir borgarar undir fólkapensjónsaldur eiga at fáa búpláss frá kommununi, og hevur Markamótsnevndin tikið fleiri avgerðir um, nær landið og nær kommunurnar skulu veita búpláss til borgarar undir 67 ár, sum eru røktarkrevjandi.

Sum heild hevur hendan undantaksreglan nógv ivamál við sær, og tað er framhaldandi ógreitt, hvørjir eru fevnd av hesi undantaksreglu, og hvørji eyðkenni eru galdandi fyri hesi.

Uppskot varð lagt fyri tingið í mars 2020 sum eftir kommunanna tykki ikki minkaði um ivamálini.

Í staðin fyri orðingina “Í serligum føri kann røktarheim ella eldrasambýli eisini hýsa øðrum røktarkrevjandi persóni enn fólkapensjónisti” varð skotið upp ásetingin frameftir varð broytt soleiðis, at røktarheim og eldrasambýli eru bústaðir, ið eisini kunna hýsa:

“persónum við varandi sjúku, ið er í menning og gongur afturá, og sum hava tørv á hjálp ella røkt alt samdøgrið.”

Løgtingið samtykti við 3. viðgerð eitt broytingaruppskot soleiðis, at hendan møguliga broytingin ikki verður sett í verk fyrr enn eftir at arbeiðið við at eftirmeta eldraðkið var liðugt.

Broytingin hevur við sær eftir kommunanna fatan, at røktarheimini og eldrasambýlini frameftir skulu nøkta ein størri og øðrvísi samansettan tørv, tí málbólkurin verður øðrvísi og breiðari. Broytingin økir tørvin á plássum, samstundis sum broytti málbólkurin eyðvitað broytir krøvini til, hvussu økið verður mannað, til tess at veita borgarunum nøktandi røkt og tænanastu.

5.1.7 Ansingarsamsýning §12

Kommunurnar finga við lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m. heimild til at veita ansingarsamsýning til persónar, sum átaka sær at ansa fólkapensjónisti, sum hevur tørv á røkt og hjáveru. Ásetingin áleggur ikki kommununum at játta ansingarsamsýning, men gevur kommunum møguleika at veita hesa samsýning.

Talan var ikki um eina nýggja skipan, tí skipanin við ansingarsamsýning kom longu í gildi í 1984. Skipanin er frá einari tíð, tá ið so at siga ongin onnur tænanastu umframt heimahjálpin var innan eldrarøkt. Sambært viðmerkingunum til lógaruppskotið um heimatænastu, eldrarøkt v.m. frá 2013 er skipanin við

ansingarsamsýning í stóran mun ein skipan, sum hefur sama endamál sum røktarheimini, nevniliga at veita røktarkrevjandi fólkapensjónisti hjálp¹.

Við lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m. legði man upp til, at skipanin við ansingarsamsýning skuldi verða ein partur av teimum tænastum, sum kommunurnar kunnu velja at veita borgaranum.

Tað sæst í lógaruppskotinum, at skipanin hefur verið eitt ískoyti og eitt alternativ til, at veita borgarum við røktartørvi eitt búpláss á røktarheimi ella sambýli. Endamálið var eisini, at tað skuldi verða møguligt hjá borgaranum at verða sum longst í egnum heimi, og hefur skipanin í onkrum føri verið við til at lætta um trýstið á røktarheimini eins og lætta um tørvin á heimarøkt.

Kommunurnar taka avgerð um at veita ansingarsamsýning til fólk, sum átaka sær at ansa fólkapensjónisti heima, sum hefur tørv á støðugari røkt og hjáveru. Og er ein kunngerð um umsiting av samsýning fyri ansing av eldri og óhjálpmum persónum, sum ásetur nærri reglur fyri samsýningina, treytir og krøv til ansaran og um m.a. hvussu við heimahjálp og dagumlætting. Sambært kunngerðini skal ansarin vera likamliga og sálarliga førur fyri at átaka sær uppgávuna at ansa einum óhjálpmum.

Í sambandi við eftirmetingina, fingi kommunalu samstarvsøkini nakrar spurningar, harundir eisini um ansingarsamsýning. Her vísa øll á, at tey veita ansingarsamsýning, men í flestu førum eru tað fáar umsóknir og fá fólk, sum fáa ansingarsamsýning fyri at ansa eldri og óhjálpmum heima. Tølini frá kommunalu samstarvsøkjunum vísa, at tað tilsamans fyri øll økini eru umleið 60 persónar, sum fáa ansingarsamsýning. Í 2012 var talið av ansarum 113, so tað kann staðfestast, at talið av ansarum hefur verið fallandi tey seinastu árin.

Í svarunum vísir m.a. Tórshavnar kommuna á, at í teimum førunum har ansingarsamsýning er játtað, er talan um støðu har man hefur valt at ansa persóninum heima, og í øðrum førum ein veiting, sum verður veitt til eitt búpláss er tøkt.

Okkurt samstarvsøki vísir á, at krøvini til ansarar eiga at verða tikin upp til umrøðu, m.a. fyri at tryggja skynsamligt brúk av skipanini.

Tað tykist ikki, sum at kommunurnar og samstarvseindirnar ynskja, at skipanin við ansingarsamsýning skal blíva burtur. Kommunalu samstarvini/kommunurnar vísa á í svarunum, sum arbeidsbólkurin hefur sett teimum, at tørvur er á at hækka ansingarsamsýningina. Upphæddin er í lötuni 10.789 kr. um mánaðin. Tað hefur ongin broyting verið í upphæddini síðani skipanin við ansingarsamsýning bleiv lögð út til kommunurnar sjálvar at umsita. Tað at upphæddin er so lág og skattur skal rindast av upphæddini er møguliga viðvirkandi til, at tað eru so fá, sum velja at ansa sínum gomlu heima.

5.1.8 Eftirlit § 19

Lógin ásetur, at kommunurnar skulu hava eftirlit við bústøðum, tænastum og tilboðum sambært lógini. Kommunurnar hava heimild at steðga virksemini og tænastum, um krøvini í lógini ikki verða hildin.

Sambært lógaruppskotinum frá 2013² skulu kommunurnar sjálvar leggja eftirlitið til rættis. Lógaruppskotið hevði ymisk uppskot til, hvussu eitt eftirlit verður skipað, t.d. at kommunalu samstarvsøkini hava eftirlit við hvørjum øðrum, eitt interkommunalt eftirlit ella at tænastan verður keypt uttanlands.

Landslæknin fremur heilsufakligt eftirlit á røktarheimum og sambýlum innan heimatænastuna og eldrarøktina.³

Staðfestast kann, at onki eftirlit verður framt innan heimatænastuna og eldrarøktina. Sambært ásetingini í § 19, stk. 3, kann landsstýrismaðurin áseta nærri reglur um eftirlit. Og í serligu viðmerkingunum til ásetingina

¹ Løgtingsmál nr. 64/2013: Uppskot til løgtingslóg um heimatænastu, eldrarøkt v.m. s. 20

² Løgtingsmál nr. 64/2013: Uppskot til løgtingslóg um heimatænastu, eldrarøkt v.m. s. 17

³ Hetta eftirlit er ásett í aðrari lóggávu, m.a. Sundhedsloven § 213 [Lógasavn \(logir.fo\)](http://logasavn(logir.fo))

stendur, at “heimildin kann nýtast, um tað vísir seg at vera tørvur á greiðum mannagongdum og reglum, hvat eftirliti viðvíkur”.

Tá ið kommunurnar ikki fremja hetta eftirlit er okkurt, sum týður upp á, at tað er tørvur á greiðari reglum og mannagongdum, hvat eftirlitinum viðvíkur.

Í lógini um almannatrygd og tænastr er ásett, at landsstýrismaðurin hevur eftirlit við tænastrum, sum verða veittar sambært lógini um almannatrygd og tænastr, og at nærri reglur kunnu ásetast í kunngerð. Síðani er kunngerð um námsfrøðiligt eftirlit sett í gildi. Líknandi kunngerð við nærri reglum um eftirlit kundi verið sett í gildi innan fyri heimatænastruna og eldrarøktina.

5.2 Almannerkið

Niðanfyrir er avritað svar frá Almannerkinum upp á spurningar, meinlíkir teimum, ið Kommunalu samstarvsøkini hava fingið.

5.2.1 Avleiðingarnar av útlekking

Hvørjar avleiðingar hevði tað yvirskipað fyri Almannerkið, at eldrarøktin og heimatænastran bleiv lögð út til kommunurnar?

Tá eldraøkið varð lagt út til kommunurnar, hevði hetta við sær, at serkunnleikin til røkt fór út við eldraøkinum. Áðrenn eldraøkið varð lagt út til kommunurnar, var samskipti øðrvísi enn tað er í dag. Talan var um ein og sama myndugleika, og tískil var t.d. tættari samstarv millum stuðul og heimarøkt.

Ein onnur avleiðing varð, at Almannerkið misti atgongd til røktarheimini, eftir at hesi vórðu lögð út til kommunurnar. Hetta førði við sær, at fólk nú vera búgvandi í sambýlum hjá Almannerkinum, heldur enn at flyta á røktarheim.

Seinastu árin eru nógvar broytingar gjørdar, og tørvurin á ymsum tænastrum til ymsar málbólkar er øktur. Verandi bygnaðurin í Almannerkinum ber ikki allar hesar nýggju uppgávurnar, og tískil er neyðugt við tillagingum í bygnaðinum hjá Almannerkinum, har m.a. nýggjur trivnaðardepil verður settur á stovn í næstum.

Stutt eftir, at eldrarøktin og heimatænastran vórðu lögð til kommunurnar, skipaði Almannerkið tilboð til borgarar undir 67 ár, sum frammanundan høvdu fingið tænastru á eldraøkinum.

Almannerkið hevði tørv á at hava starvsfólk við vitan innan eldraøkið. Nøkur starvsfólk vórðu umskúlað og onnur komu frá eldraøkinum. Við hesum hevur Almannerkið kunnað uppbyggt kvalifiseraða vitan innan økið, og hetta merkir, at ávísar duplutfunktionir eru. Serliga, tá talan er um demensøkið.

Almannerkið hevur fingið størri ábyrgd av røslutarnaðum borgarum, ið hava tørv á heimatænastru og eldrarøkt, tí Almannerkið skal skipa umlætting og dagtilboð, og í nøkrum førum eisini bútilboð til hesar borgarar.

5.2.2 Lýsing av veittum tænastrum

Lýsing av teimum tænastrum, sum hava tætt tilknýti til tænastru, sum kommunurnar veita eftir lógini um heimatænastru, eldrarøkt v.m. og í øðrum lagi lýsa tær tænastru, sum hava tætt tilknýti til sama persón.

Tað gjørdist greitt, at røktarheim hjá kommununum í serligum førum kundu hýsa borgarum undir 67 ár, ið eru røktarkrevjandi, men ivamál stóðst av, hvør hevði ábyrgd av at veita hesum somu borgarum undir 67 ár umlætting.

Eftir at tað í avgerð frá Markamótsnevndini varð staðfest, at landið eigur at veita borgarum undir 67 ár umlætting, hevur Almannaverkið sett á stovn umlættingarstovn á Sandi. Av tí, at umlættingarstovnurin ikki kann hýsa persónum við alzheimers, hevur Almannaverkið seinastu árin keypt umlættingarpláss frá kommununum til borgarar við alzheimers. Við teimum royndum, ið Almannaverkið hevur, metir Almannaverkið, at tá tørvur er á umlætting til hesar borgarar, er ikki long tíð til hesir somu borgarar eru so mikið illa fyri, at tørvur er á búpláss, sum kommunurnar skulu veita sambært Markamótsavgerð.

Spurningurin er, um Almannaverkið eigur at veita umlætting á egnum stovni, har fólk í sama aldri undir 67 ár, eru til umlætting saman, ella um umlættingin liggur betur úti í eldraðkinum. Higartil hevur Almannaverkið keypt umlætting frá eldraðkinum, tí Almannaverkið ikki hevur hóskaði umlætting til málbólkin.

Hóast nøkur avvarðandi vísa á trupulleikan, at ung við alzheimers fara til umlætting saman við nógv eldri fólki á eldraðkinum, metir Almannaverkið tað vera skilagott, at umlættingin er úti í eldraðkinum, og at Almannaverkið keypir tænaðuna frá eldraðkinum. Støðan er nevniliga tann, at tá borgarar við alzheimers hava tørv á umlætting, er støðan so mikið ring, og tað gongur skjótt afturá, soleiðis at tørvur er á búpláss áðrenn langt er umliðið. Almannaverkið hevur tí eisini havt samband við avvarðandi, sum hava ynskt, at borgarar fáa umlætting, har teir seinni flyta, av hesi somu orsök – at talan er um eina tilvenjing til staðið, sum verður teirra komandi heim.

Skal Almannaverkið framhaldandi keypa umlætting er neyðugt við leisti, ið tryggjar at borgarar undir 67 ár fáa umlætting, har teir seinni flyta inn. Sum støðan er nú hava ikki allar kommunur møguleika til at lata Almannaverkinum umlættingarpláss, tí kommunurnar hava ov fá umlættingarpláss.

Um Almannaverkið skal skipa fyri einum landsstovni, har hesir borgarar kunnu koma til umlætting, verða atlit ikki tikin til lokalu viðurskiptini hjá borgaranum og avvarðandi. Ein slík loysn verður ikki mett at verða eins góð og loysnin, har Almannaverkið keypir umlættingarpláss frá kommununi, har borgarin er búsitandi.

Talan er ikki einans um persónar við alzheimers, ið Almannaverkið veitir tænaður til. Talan kann verða um borgarar við ymsum somatiskum sjúkum, ið hava tørv á fleiri ymsum tænaðum. Áðrenn eldraðkið varð lagt til kommunurnar, var betri samstarv millum stuðulstænaðu og heimatænaðu um sama borgara. Í dag eru ymsir myndugleikar við ymsum starvsfólki, ið skulu inn at loysa hesar uppgávur.

Borgarar, sum fáa heimatænaðu og sjúkrarøkt frá kommununum, fáa onkuntíð eisini 1-1 stuðul frá Almannaverkinum. Talan kann eitt nú vera um borgarar, sum eru rørlutarnaðir ella hava seinheilaskaða. Nakrir av hesum borgarum hava umfatandi tørv á hjáveru, og hava tískil nógván stuðul. Í avgerð frá 9. apríl 2018, staðfesti Markamótsnevndin, at er talan um borgarar, sum hava tørv á bæði røkt og stuðli, so má støðan fyrst og fremst síggjast í ljósinum av, um teir hava tørv á stuðli 24 tímar um samdøgrið, og at hesin stuðul sum heild líkist meira einum samanhangandi stovnstilboði eftir forsorgarlógini enn teirri røkt, ið verður veitt til heimabúgvandi borgarar sambært § 9 í lóg um heimatænaðu og eldrarøkt.

Spurningurin er um avgerðin skal skiljast soleiðis, at borgarar ikki hava rætt til heimatænaðu, um teir hava tørv á stuðli alt samdøgrið. Talan kann verða um heimabúgvandi borgarar, sum høvdu havt stuðul um náttina, um ikki avvarðandi vóru um tey. Almannaverkið hevur skilt niðurstøðuna soleiðis, at talan verður um ‘samanhangandi stovnstilboð’ í teimum færum, har tað er Almannaverkið, ið er um borgaran 24 tímar um samdøgrið. Verður niðurstøðan tann fyrrnevnda, so verður tað kommunan, ið skal meta um samlaða røktar/stuðulstørvin hjá borgaranum, eisini tann partin, ið familja og Almannaverkið kunnu veita, fyri at koma til eina avgerð, um røkt annaðhvørt skal játtast ella sýst sambært lóg um heimatænaðu og eldrarøkt. Tað er tí ikki greitt, um borgarar missa rættin til heimatænaðu sambært § 9 í lóg um heimatænaðu og eldrarøkt, tá tørvur er á stuðli 24 tímar um samdøgrið.

Almannaverkið er av teirri fatan, at kommunurnar framvegis skulu veita heimabúgvandi borgarum heimatænaðu sambært § 9, og at markamótsavgerðin einans fevnir um tær støður, har borgarar fáa stuðul frá

Almannaverkinum 24 tímar um samdægrið. Harafrat vil Almannaverkið vísa á, at heimildin hjá Almannaverkinum at veita røkt sum kunnugt er tikin úr stuðulskunngerðini.

5.2.3 Nýggjar ella broyttar uppgávur

Hevur Almannaverkið fingið nýggjar/broyttar uppgávur síðan eldrarøktin og heimatænastan bleiv lögð út til kommunurnar?

Síðan eldraøkið varð lagt út til kommunurnar at umsita, hevur Almannaverkið skipað fleiri ymsar tænar til borgarar undir 67 ár. Fleiri røktaruppgávur eru lagdar til Almannaverkið, og harvið fleiri dupultfunktiónir. Demensfakið generelt er vorðið partur av arbeiðnum hjá Almannaverkinum. Almannaverkið veitir nú dagtilboð til borgarar, ið hava demens, umframt at Almannaverkið hevur ábyrgd av at veita umlætting til borgarar við demens og til røktarkrevjandi borgarar. Almannaverkið veitir somuleiðis røkt til persónar, ið ikki búa hjá Almannaverkinum, t.d. krabbameinssjúklingar, persónar við ALS umframt aðrar neurologiskar og somatiskar sjúkur.

5.2.4 Eru avbjóðingar ella trupulleikar, sum standast av verandi lóggávu?

Tá talan er um borgarar undir 67 ár, men talan ikki er um progredierandi sjúku, sum er sett sum treyt fyri at fáa búpláss eftir lóg um heimatænastu og eldrarøkt, er tað Almannaverkið, ið skal veita búpláss. Talan kann sostatt verða um persón, ið krevur júst so nógv røkt, sum ein persónur við demenssjúku. Men av tí, at sjúkan er støðug, og ikki alsamt versnandi, er tað Almannaverkið, ið skal veita búpláss.

Almannaverkið vil somuleiðis vísa á, at tað ikki er greitt hvør myndugleiki varðar av gomlum sálarsjúkum, ið búa á stovni hjá Almannaverkinum, men sum við aldrinum eru vorðin meira røktarkrevjandi enn sálarsjúk. Sum støðan er í dag, vera tey búgvandi í búskipan undir landinum, tí kommunurnar ikki hava pláss. Hesir borgarar verða visiteraðir og koma á raðfesta kommunala listan, men fáa ikki pláss. Spurningurin nær gjaldsskyldan fyri kommunalu umsorganar- og eldratænastu tekur við, er ikki avgreiddur í lóggávuni. Ásett er í § 68 í almannalógini, at Almannaverkið kann selja tænar til eitt nú eldratænar, ið hava tørv á kapasiteti, men av ásetingini framgongur onki um nær gjaldsskyldan tekur við fyri kommunurnar í málum, har borgari er hýstur, meðan hann er í biðistøðu. § 3 í lóg um heimatænastu og eldrarøkt loysir heldur ikki henda spurning.

5.2.5 Eru ávís viðurskipti, ið áttu at verið reguleraði nærri ella øðrvísi í lóggávuni?

Av svarunum omanfyri hevur Almannaverkið víst á ávís dømi, ið áttu at verið nærri reguleraði í lóggávuni.

5.2.6 Aðrar viðmerkingar til eftirmetingina av lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m.

Hava tit aðrar viðmerkingar í sambandi við eftirmetingina av eldraøkinum?

Almannaverkið hevur ynski um, at øll higartil óavklárað viðurskipti verða neyvari reguleraði í lóggávuni, so ivi ikki stendst av, hvørt tað er landið ella kommunurnar, ið eiga ávísu uppgávuna, bæði viðvíkjandi sjálvari tænar og viðvíkjandi gjaldsskylduni.

Almannaverkið metir, at við neyvt ásettari gjaldsskyldu fyri ávísu økini ella persónsbólkarnar og skyldu til at samstarva um loysn, verða trupulleikar lættari loystir viðvíkjandi tilknýtinum til lokala økið. Støðan í dag er, at nakrar kommunur ikki samstarva um t.d. umlættingarpláss. Við greitt ásettari gjaldsskyldu og skyldu til at samstarva, metir Almannaverkið, at tað verður lættari at finna loysnir, har persónar kunnu búa í sínum lokaløki, soleiðis, at kommunur í størri mun fáa skyldu til at selja umlættingarpláss til Almannaverkið.

At enda vil Almannaverkið vísa á, at fleiri av einstaklingafyriskipanunum, ið Almannaverkið skipar, eru dýrar og ikki fakliga nøktandi. Í flestu førum metir Almannaverkið, at hesir persónar áttu at verið á røktarheimi ella líknandi stovni hjá kommununum.

5.3 Markamótsnevndin (AMR)

Í sambandi við at økið varð lagt út til kommunurnar at umsita, varð heimild givin í lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m., at seta eina nevnd, sum skuldi taka avgerðir um handfaring av markamótum í mun til aðra lóggávu.

Kommunufelagið, Læknafelagið og landsstýrismaðurin í almannamálum velja ein lim hvør í markamótsnevndina.

Tað eru 4 markamót ímillum landið og kommunurnar. Hesi eru útgreinað í markamótsskjalinum⁴.

Markamót 1: Heimatænastan og Stuðulstænastan. *Markamót 2:* Heimatænastan, Stuðulstænastan og Økispsykiatri. *Markamót 3:* Upptøka til búpláss hjá kommunum og hjá Almannaverkinum fyri borgarar, sum umframt ellisbrek eisini hava serligan tørv. *Markamót 4:* Endurvenjing.

Síðani Markamótsnevndin varð sett eru tiknar 13 avgerðir um markamót millum land og kommunur. Av hesum 13 avgerðum eru 11 mál, sum viðvíkja markamóti 3 og 2 mál, sum viðvíkja markamóti 1.

5.3.1 Lýsing av avgerðunum hjá Markamótsnevndini

Avgerð 1

Snýr seg um, hvørt Almannaverkið ella eitt kommunalt samstarvsøki hevur skyldu til at veita dagtilboð til borgara undir 67 ár við Alzheimers. Í avgerðini verður dentur lagdur á, um borgarin er fevndur av §§ 9 og 10 í lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m. Tilboðið, sum borgarin hevur tørv á, verður veitt smbr. § 10, sum bert fevnir um fólkapensjónistar og rúmast ikki í § 9, ið er galdandi fyri allar borgarar.

Víst verður eisini á, at Almannaverkið áður hevur veitt borgarum við demens undir 67 ár dagtilboð við heimild í forsorgarlógini. Markamótsnevndin metti ikki, at grundarlag var fyri at halda, at hendan áseting er broytt, og metti nevndin tí, at Almannaverkið hevur ábyrgdina av, at veita borgarum við demens undir 67 ár dagtilboð við heimild í § 32 b í forsorgarlógini.

Avgerð 2

Snýr seg um, hvørt eitt kommunalt samstarvsøki ella Almannaverkið skal veita búpláss til borgara undir 67 ár við demens. Avgerðin leggur dent á viðmerkingarnar til lógaruppskotið, at í heilt serligum føri kunnu borgarar undir 67 ár fáa bústað á røktarheimi ella eldrasambýli. Her verður serliga hugsað um fólk við kroniskum sjúku so sum Alzheimers, Sclerosu ella aðra neurologiska sjúku, sum viðføra, at tey m.a. eru røktarkrevjandi. Og serligu viðmerkingarnar til § 14, stk. 2., sum vísa á, at røktarheim og eldrasambýli í serligum førum kunnu hýsa borgarum undir 67 ár, sum eru røktarkrevjandi og hava tørv á røkt alt samdøgrið t.d. borgari, sum fær eina demenssjúku áðrenn pensjónsaldur. Markamótsnevndin avgjórði, at borgarin hoyrði til ábyrgdarøkið hjá kommunala samstarvinum, og at umsóknin frá borgaranum eigur at verða viðgjørð við atliti til hansara tørv og ikki hansara aldur.

Avgerð 3

Snýr seg um, hvørt tað er Almannaverkið ella kommunala samstarvið, sum hevur gjaldsskyldu viðv. einum borgara, sum býr á ellis- og røktarheimi í einum øðrum kommunalum samstarvi.

Borgarin hevði paranoia psykosu og orsaka av hesum, metti kommunala samstarvið, at Almannaverkið átti at bera útreiðslurnar, vísandi til § 32 í forsorgarlógini um vardan bústað til persónar við týðandi líkamligum ella sálarligum breki. Markamótsnevndin hevur lagt dent á, at sum málið er upplýst var sálarfrøðiliga støðan hjá borgaranum ikki ein stórvegis trupulleiki undir uppihaldinum og vísir á, at tað ikki er óvanligt at búfólk á røktarheimum hava sálarfrøðiligar trupulleikar. Víst verður á í avgerðini, at eitt ávíst sjúkustig skal til, áðrenn kravið um týðandi sálarligt brek er lokið. Og í hesum málinum helt nevndin tí ikki, at kravið um týðandi sálarligt brek var lokið, og tí var kommunala samstarvið næst til at bera útreiðslurnar.

⁴ [markamótsskalið.pdf \(d3b1dqw2kzexi.cloudfront.net\)](#)

Avgerð 4

Snýr seg um, hvort tað er Almannaverkið ella kommunala samstarvið, sum skal veita búpláss til borgara undir 67 ár við seinheilaskaða.

Borgarin hevur fingið blóðtøpp í heilan (apopleksi) og hevur tørv á hjálp og røkt allan dagin. Markamótsnevndin hevur í hesi avgerðini lagt dent á ásetingina í § 14, stk. 2, at *“í serligum føri kann røktarheim ella eldrasambýli eisini hýsa øðrum røktarkrevjandi persóni enn fólkapensjónisti”* og hvørji bólkar undir 67 ár liggja innanfyri ávikavist uttanfyri § 14, stk. 2.

Markamótsnevndin metti at kjarnuøkið fyri røktarkrevjandi undir 67 ár, ið kunnu fáa búpláss eftir § 14, stk. 2, eru borgarar, sum hava sjúku, ið eldri fólk týpiskt fáa, og sum er í menning og gongur afturá. Dømi um slíkar sjúkur eru Alzheimers og onnur sløg av demensi og Sclerosa á seinni stigi er eisini dømi um sjúku, sum er í menning og gongur afturá. Markamótsnevndin vísir á, at apopleksi ella blóðtøppur í heilanum við heilaskaða sum fylgja ikki er ein sjúka, sum gongur afturá, sum hinar áður nevndu sjúkurnar og onnur krøv verða sett. Markamótsnevndin vísti á, at í hesum førinum eignar hesin borgarin seg ikki til eitt vanligt røktarheim, men heldur til eitt sertilboð fyri seinheilaskadd. Víst verður eisini á, at aðrastaðni hava tey serligar deplar fyri seinheilaskadd.

Markamótsnevndin metti, at Almannaverkið hevur ábyrgdina av at veita tilboð um búpláss til borgaran.

Avgerð 5

Snýr seg um, hvort tað er Almannaverkið ella kommunala samstarvið, sum skal veita búpláss til borgara undir 67 ár við seinheilaskaða.

Borgarin hevur seinheilaskaða vegna langtíðar misnýtslu av rúsdrekka og mett verður at hann ikki er egnaður at bógva einsamallur.

Markamótsnevndin hevur í hesi avgerðini lagt dent á ásetingina í § 14, stk. 2, at *“í serligum føri kann røktarheim ella eldrasambýli eisini hýsa øðrum røktarkrevjandi persóni enn fólkapensjónisti”* og hvørji bólkar undir 67 ár liggja innanfyri ávikavist uttanfyri § 14, stk. 2.

Markamótsnevndin metti, at kjarnuøkið fyri røktarkrevjandi undir 67 ár, ið kunnu fáa búpláss eftir § 14, stk. 2, eru borgarar, sum hava sjúku, ið eldri fólk týpiskt fáa, og sum er í menning og gongur afturá. Dømi um slíkar sjúkur eru Alzheimers og onnur sløg av demensi og Sclerosa á seinni stigi er eisini dømi um sjúku, sum er í menning og gongur afturá.

Sokallaður alkoholdemensur – ella seinheilaskaði orsaka av langtíðar misnýtslu av rúsdrekka – er ikki á sama hátt ein sjúka, sum gongur afturá (degenerativ) sum áður nevndu sjúkur. Steðgar persónurin misnýtsluni og fer at liva sunnari kann menningin av sjúkuni steðga.

Víst verður á, at aðrastaðni hava tey serliga deplar fyri seinheilaskadd, eisini relaterað til rúsdrekkamisnýtslu, har persónarnir fáa viðgerð, ið er skraddaraseymað til teirra tørv.

Markamótsnevndin metti, at Almannaverkið hevur ábyrgdina av at veita tilboð um búpláss til borgaran á heimi fyri seinheilaskadd.

Avgerð 6

Snýr seg um, hvort tað er Almannaverkið ella kommunala samstarvið, sum skal veita búpláss til borgara undir 67 ár við seinheilaskaða.

Borgarin hevur minnisttrupulleikar og kann ikki vera einsamallur ella í egnum heimi, trupulleikarnir hjá borgaranum stava frá rúsdrekkamisnýtslu (Wernicke-Korsakoff psykosa).

Eins og í avgerðunum 4 og 5, hefur Markamótsnevndin hugt eftir hvörjir bólkar av persónum undir 67 ár koma undir ásetingina í § 14, stk. 2., har tað framgongur at *“í serligum føri kann røktarheim ella eldrasambýli eisini hýsa øðrum røktarkrevjandi persóni enn fólkapensjónisti”*.

Markamótsnevndin metti, at kjarnuøkið fyri røktarkrevjandi undir 67 ár, ið kunnu fáa búpláss eftir § 14, stk. 2, eru borgarar, sum hava sjúku, ið eldri fólk týpiskt fáa, og sum er í menning og gongur afturá. Dømi um slíkar sjúkur eru Alzheimers og onnur sløg av demensi og Sclerosa á seinni stigi er eisini dømi um sjúku, sum er í menning og gongur afturá.

Markamótsnevndin legði dent á, at Wernicke-Korsakoff psykosa, sum stavar frá rúsdrekkamisnýtslu er heilt ymisk frá siðbundnum demenssjúkum. Mett varð, at persónar við hesari diagnosu hava tørv á viðgerð, sum er serliga lagað til teirra tørv.

Markamótsnevndin metti, at hesin borgarin eigur at fáa tilboð frá Almannahverkinum um búpláss á heimi fyri seinheilaskadd.

Avgerð 7

Snýr seg um, hvørt tað er Almannahverkið ella kommunala samstarvið, sum skal veita búpláss til borgara undir 67 ár við livrasjúku.

Borgarin hevur skroplilivur, ið stavar frá eini autoimmunari sjúku. Sjúkan er ólekilig, og mett verður, at borgarin ikki er nóg sterkur til livratransplantation. Sambært meting frá lækna vil sjúkan alsamt versna. Upplýst er, at borgarin gerst alsamt meira dementur og hevur ikki innlit í egna støðu.

Markamótsnevndin vísti á, at í øðrum avgerðum, hevur nevndin hugt eftir, hvørji tey undir 67 ár eru, ið sum undantak kunnu fáa búpláss eftir § 14, stk. 2. Tað eru borgarar við sjúkum, sum eru í menning og ganga afturá, so sum Alzheimers og onnur sløg av demensi ella Sclerosu á seinni stigi. Also sjúkur, ið eldri vanligi fáa, og sum í mun til tørvin seta sjúklingar, sum eru undir 67 ár, í líknandi støðu sum teir, ið eru yvir 67 ár.

Útgangsstøði hjá Markamótsnevndini í øðrum avgerðum hevur verið, at borgarar við eitt nú seinheilaskaða, sum eru í einari permanentari/stabilari støðu og sum hava tørv á aðrari hjálp og stuðli enn teir borgarar, sum gerast alsamt meira dementir, eru ábyrgd hjá Almannahverkinum.

Markamótsnevndin metti, at borgarin hevur eina sjúku, ið liggur næst við og eigur at vera fevnd av § 14, stk. 2, í lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m., og hareftir ávísir borgarar undir 67 ár eru ábyrgd hjá kommunalu heimatænastuni.

Nevndin legði dent á, at borgarin er dementur og at sjúkan hjá borgaranum bara kann væntast at versna og tískil ikki kann samanberast við hana, ið eitt nú seinheilaskadd hava.

Markamótsnevndin metti, at borgarin kemur undir ábyrgdarøkið hjá kommunala samstarvinum.

Avgerð 8

Snýr seg um, hvørt tað er Almannahverkið ella kommunala samstarvið, sum skal veita búpláss til borgara undir 67 ár við sálarsjúku.

Borgarin hevur altíð búð heima, men varð fluttur á røktarheim eftir ávísing frá kommunala samstarvinum. Hansara sjúka ger, at hann ikki megnar at taka sær av sær sjálvum, og má fáa hjálp og stuðul inn í heimið. Kommunala samstarvið hevur veitt borgaranum heimahjálp, sjúkrarøkt og mattænastu gjøgnum fleiri ár, og borgarin hevur eisini verið knýttur at stuðulsskipanini hjá Almannahverkinum og Økispsykiatriini.

Kommunala samstarvið metir ekki, at törvurin hjá borgaranum er nöktaður, sjálfv um það er tvöfakligur og tvögeiralligur innsatur gjörður. Kommunala samstarvið metir, at borgarin lýkur treytirnar fyri serligum bútilboði frá Almannaverkinum orsaka av sálarsjúkuni.

Út frá upplýsingunum í málinum, metti Markamótsnevndin, at borgarin ekki lýkur kravið eftir § 32 í forsorgarlógini um týðandi sálarligt brek aftaná at borgarin er blivin 67 ár. Harafturat vóru upplýsingar í málinum um at borgarin eignar seg millum búfólk á ellisheiminum, hann er friðarligur, róligur og samstarvssinnaður.

Niðurstøðan hjá Markamótsnevndini varð at Almannaverkið hevur skyldu at veita búpláss áðrenn borgarin verður 67 ár og kommunala samstarvið hevur ábyrgdina aftaná at hann er fylltur 67 ár.

Avgerð 9

Snýr seg um, hvørt tað er Almannaverkið ella kommunala samstarvið, sum hevur ábyrgd av at veita umlætting til persónar undir 67 ár við Alzheimerssjúku.

Almannaverkið heldur vísandi til § 14, stk. 2 í lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m., at kommunurnar hava ábyrgd av hesum borgarum, og at § 13 í somu lóg nevnr umlættingarpláss undir tí, sum bústaðir kunnu fevna um. Kommunufelagið heldur ekki, at kommunurnar eiga hendan bólkin av borgaranum vísandi til viðmerkingarnar til § 14, har tað framgongur, at røktarheim og eldrasambýli eru ætlað sum bústaðir til borgarar, ið hava størstan tørv á røkt, og at umlættingarpláss fella uttanfyri endamálið við hesum bústöðum.

Markamótsnevndin vísti á, at fyrsta avgerðin hjá nevndini tók støðu til líknandi spurning, tó um dagtilhald. Víst verður á, at aldursmark er sett á í mun til tænastr, sum hava til endamáls at stuðla uppundir, at borgarar kunnu búgva heima sum longst. Tær tænastr, sum kommunurnar veita heimabúgvandi fólkapensjónistum framganga av § 10, har sæst at umlætting er eitt tilboð, sum kommunurnar veita borgarum yvir 67 ár.

Markamótsnevndin leggur dent á viðmerkingarnar til § 14, stk. 2, har stendur at “*í serligum føri kunnu hýsa yngri borgarum, sum eru røktarkrevjandi og tørva røkt alt samdøgrið*”. Nevndin metir at borgarar, sum hava tørv á røkt alt samdøgrið eiga at søkja um fast búpláss á røktarheimi ella eldrasambýli. Nevndin metir, at slíkum borgarum undir 67 ár kunnu kommunurnar fáa ábyrgd av eftir undantaksregluni í § 14, stk. 2. Høvur borgari undir 67 ár ekki tørv á røkt alt samdøgrið, men kann vera heima við nakað av stuðli, kann viðkomandi søkja um umlætting, men hetta fellur ekki undir § 14, stk. 2.

Markamótsnevndin metti, at Almannaverkið hevur ábyrgdina av demenssjúkum undir 67 ár, sum vilja búgva heima sum longst og fyri at kunna hetta, hava tørv á tænastrum sum t.d. umlætting.

Avgerð 10

Snýr seg um, at Almannaverkið veitir tilboð til 3 heimabúgvandi borgarar við m.a. fjølbreki og vøddasvinn, og partur av stuðulstímunum verða nýttir til persónligt reinføri. Almannaverkið metir, at hjálp til persónligt reinføri er partur av kommunalu skylduni at veita heimatænastu til heimabúgvandi borgarar.

Markamótsnevndin tulkaði skrivið frá Almannaverkinum soleiðis, at Almannaverkið vildi hava kommunurnar at taka ábyrgd av persónligari røkt til borgararnar, og Almannaverkið hevði ábyrgd av tilboði um tænastr sambært forsorgarlógini.

Markamótið, sum snýr seg um heimatænastu og stuðulstænastu er eitt ógreitt markamót, og tí er torført at skilja í millum nær Almannaverkið hevur ábyrgdina sambært forsorgarlógini, ella nær kommunurnar hava ábyrgdina eftir lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m, hetta orsakað av vantandi nágreining og skilmarking av tænastrum røkt og stuðli, stuðulstænastan er aldurstreytað og heimatænastan er ekki aldurstreytað. Borgarar, sum hava samansettan tørv hava tørv á røkt og stuðli og harvið tørv á báðum tænastrum.

Markamótsnevndin setti tó, at hesir borgarar hava tørv á stuðli 24 tímar um samdøgrið, og at stuðulin líkist meira einum samanhængandi stovnstilboði enn tí røkt, ið verður veitt til heimabúgvandi borgarar sambært § 9 í lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m.

Avgerð 11

Snýr seg um, hvørt tað er Almannahverkið ella kommunala samstarvið, sum hevur ábyrgdina av einum borgara, sum býr á ellis- og røktarheimi og harvið gjaldsskyldu.

Borgarin er yvir 67 ár og hevur búð á stovni hjá Almannahverkinum. Nú hava avvarðandi søkt um pláss á ellis- og røktarheimi og hetta hevur borgarin fingið. Borgarin varð sjúkur sum barn, og hevur orsakað av hesum ikki kunna klára seg sjálfvan, og hevur trupulleikar við at tosa, og hevur havt tørv á bústaði á sambýli hjá Almannahverkinum.

Upplýst er, at borgarin klárar seg við nakað av hjálp frá starvsfólkunum, men at hann ikki hevur somu orku, og ikki á sama hátt megna at búgva saman við yngri fólki á sambýlinum.

Markamótsnevndin vísti til § 32 í forsorgarlógini um búpláss, sum fevnir um “búpláss skulu veitast til persónar við týðandi líkamligum og sálarligum breki”, sum hava tørv á hjálp og stuðli til vanligt virksemi, umframt møguliga røkt.” Markamótsnevndin setti út frá teimum upplýsingum, sum fyrilógu, at borgarin ikki hevði týðandi líkamligt ella sálarligt brek.

Markamótsnevndin setti, at borgarin var ábyrgd hjá kommunala samstarvinum, ið sambært § 14 í lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m., eigur at veita bústað til fólkapersónistar við ellisbreki ella varandi sjúku, og sum hava tørv á hjálp ella røkt alt samdøgrið.

Avgerð 12

Snýr seg um, hvørt tað er Almannahverkið ella kommunala samstarvið, sum skal veita búpláss til borgara undir 67 ár við diabetes og fylgisjúki.

Borgarin hevur kroniska sjúku, har avleiðingarnar eru, at hann hevur fingið skaða á heila og gøgn, og er at javnmeta við eitt 85 ára gamalt menniskja. Borgarin er røktarkrevjandi og gerst sannlíkt meira røktarkrevjandi næstu árin.

Sambært upplýsingunum í málinum hevur borgarin tørv á hjálp til persónligt reinføri og mestsum allar aktivitetir. Borgarin er koyristólsbrúkar.

Markamótsnevndin hevur áður tikið avgerðir um nær ábyrgd um búpláss liggur hjá Almannahverkinum ella hjá tí kommunala samstarvinum. Tá hugdi nevndin eftir nær røktarkrevjandi undir 67 ár, sum undantak kunnu fáa røktarpláss. Dentur var í teimum avgerðunum lagdur á, um borgarin hevði eina sjúku, sum var í menning og gekk afturá, sum t.d. Alzheimers, demens og Sclerosa á seinni stigi. Hetta er sjúkur, sum eldri menniskju vanliga fáa, og sum tørvsmessiga seta sjúklingar undir 67 ár í líknandi støðu sum teir yvir 67 ár. Nevndin skilmarkaði eisini henda bólki móttvegis teimum sjúklingum, sum hava eina stabla ella permanenta støðu, so sum seinheilaskadd, ið sum útgangsstøði eru ábyrgd hjá Almannahverkinum eftir forsorgarlógini.

Markamótsnevndin vísir í avgerðini á, at viðmerkingarnar til lógaruppskotið til lógina um heimatænastu, eldrarøkt v.m., ikki seta sum treyt, at talan skal vera um demenssjúki, Alzheimers ella sjúku, ið gomul menniskju vanliga fáa, men at hetta vóru dømi um sjúki, sum fólk undir 67 ár kunnu fáa, og sum ger tey røktarkrevjandi á ein hátt, sum gevur teimum rætt til pláss eftir § 14, stk. 2 í lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m.

Nevndin helt ikki, at borgarar undir 67 ár við fylgisjúki av diabetes vanliga koma undir § 14, stk. 2, í lógini um heimatænastu, eldrarøkt v.m., men hesin borgarin er eitt serligt føri, sum mest

hefur törv á røkt, ið verður veitt á búplássum undir eldratænastu. Mett varð heldur ikki, at borgarin hevði serstakar pedagogiskar ella aðrar tørvir, ið peika ímóti tilboði frá Almannaverkinum ella at borgarin hevur avbjóðingar ella törv, sum leggur serligar byrðar ella krevja serliga tilbúgving um hann kemur á ellis- og røktarheim.

Markamótsnevndin metti, at kommunala samstarvið hevur ábyrgdina av hesum borgaranum.

Avgerð 13

Snýr seg um, hvørt tað er Almannaverkið ella kommunala samstarvið, sum skal rinda útreiðslurnar til stovnsplássíð, meðan borgarin bíðar eftir kommunala búplássinum.

Spurningurin um nær gjaldsskyldan fyri kommunalu heimatænastuna og eldarøktina tekur við, er ikki greiddur í lóggávuni, heldur ikki í komandi sokallaðu vælfæðarlógini.

Markamótsnevndin vísti á, at í komandi lóggávu kann Almannaverkið selja tænar til eitt nú eldratænar, ið hava törv á kapasiteti, men ásetingin sigur onki um, nær gjaldsskyldan tekur við, um borgari er hýstur annað stað, meðan hann bíðar eftir plássi frá kommunala samstarvinum.

Markamótsnevndin metti ikki, at tað at broyta skipanina burtur frá verandi játtanarstýrdu skipan yvir móti skipan, har borgarin í størri mun hevur rættarkrav uppá búpláss, evt. innan ávísa freist, er markamótsspurningur, ið kann greiðast eftir verandi lóggávu. Spurningurin er politiskur og má, um tað skal vera, viðgerast sum lógarbroying.

5.3.2 Samanumtøka av avgerðum hjá Markamótsnevndini

Av teimum 13 málunum, sum Markamótsnevndin hevur tikið avgerð í, eru 2 mál um markamót 1 og 11, mál um markamót 3. Í 5 málum varð tað kommunala samstarvið/kommunan, sum fekk ábyrgdina av at veita tænar. Í 6 málum fekk Almannaverkið ábyrgdina av at veita tænar, í einum máli bleiv ábyrgdin av at veita tænar deild millum Almannaverkið og kommunala samstarvið/kommununa, har bleiv skilnaður gjørdur við undir 67 ár og yvir 67 ár. Eitt mál bleiv avvíst, tí Markamótsnevndin metti, at talan var um ein politiskan spurning, sum Markamótsnevndin ikki kundi taka støðu til.

Markamótsnevndin hevur viðgjørt omanfyristandandi mál út frá lógini um heimatænar, eldarøkt v.m. og lovbekendtgørelse om offentlig forsorg, Forsorgarlógini.

Tað, sum Markamótsnevndin leggur dent á í avgerðunum, hvørt tað eru kommunurnar ella landið, sum eiga ábyrgdina av at veita borgarunum tænar er, um talan er um persónar, sum hava eina sjúku, sum er í menning og gongur afturá (progressiv og degenererandi), og um talan er um týðandi likamligt ella sálarligt brek.

Markamótsnevndin hevur hugt eftir, hvat tørvurin hjá tí einstaka borgaranum er og um borgarin lýkur treytirnar í teimum ásetingum, sum eru í lógunum.

Ein gjøgnumgongd av avgerðunum vísir, at um talan er um borgarar við sjúku, sum eldri fólk vanligi fáa og sjúk, sum eru í menning og ganga afturá, har røktarparturin fyllir mest, so er tað kommunurnar, sum eiga ábyrgdina av at veita tilboð til teirra. Er tað hinvegin talan um borgarar við t.d. seinheilaskaða, demens orsakað av rúsdrekkamisnýtslu og týðandi likamligum ella sálarligum breki, har tað meira er tørvur á einum sosialpedagogiskum tilboði, so er tað landið, sum eigur ábyrgdina av at veita tilboð til teirra.

Avgerð	Markamót	Hövuðsniðurstøða
1	1	AV ábyrgdina av at veita dagtilboð til borgara u/67 ár við Alzheimers
2	3	Kommunalt samstarv ábyrgdina av at veita búpláss til borgara u/67 ár við demens
3	3	Gjaldskylda áliggur kommunalum samstarvi fyri borgara, tá talan er um ikki-týðandi sálarligt brek.
4	3	AV ábyrgdina av at veita búpláss til borgara u/67 ár við seinheilaskaða. Seinheilaskaði er ikki sjúka, sum er í menning og gongur afturá.
5	3	AV ábyrgdina av at veita búpláss til borgara u/67 ár við seinheilaskaða/alkoholdemens. Alkoholdemens er ikki sjúka, sum er í menning og gongur afturá, um misnýtslan heldur uppat.
6	3	AV ábyrgdina av at veita búpláss til borgara u/67 ár við seinheilaskaða (Wernicke-Korsakoff psykosa) orsakaður av alkoholmisnýtslu. Um misnýtslan heldur uppat, er sjúkan ikki í menning og gongur afturá.
7	3	Kommunalt samstarv ábyrgdina av at veita búpláss til borgara u/67 ár við livrasjúku ið versnar. Borgarin er dementur orsakað av sjúkuni.
8	3	AV ábyrgdina av at veita búpláss til sálarsjúkan borgara til hann er 67 ár, og kommunala samstarvið fylgjandi. Sálarliga brekið er ikki nóg týðandi til at lúka treytirnar í § 32 í forsorgarlógini.
9	3	AV ábyrgdina av at veita umlætting til borgara u/67 ár við Alzheimers, tá ið borgarin ikki hevur tørv á røkt alt samdøgrið.
10	1	AV ábyrgdina av at veita heildartilboð til borgara við fjølbreki og vøddasvinni.
11	3	Kommunalt samstarv gjaldskyldu fyri borgara, sum ikki hevur nóg týðandi líkamligt ella sálarligt brek.
12	3	Kommunalt samstarv ábyrgdina av at veita búpláss til borgara u/67 ár við diabetes og fylgisjúkum. Í hesum føri var sjúkan í menning og gekk afturá.
13	3	Ongin avgerð um hvør skal rinda fyri búpláss meðan borgarin er á bíðilista at sleppa á kommunalt búpláss. Politisk støðutakan er neyðug.

Tá ið tænastan bleiv lögð út var man tilvitaður um, at har vóru og fóru at verða markamót millum land og kommunur og at hesi máttu loysast á ein virðiligan hátt fyri allar partar.

Markamótsnevndin bleiv sett til at taka støðu til hesi mál og yvirskipað kann sigast, at skipanin við Markamótsnevndini hevur virkað. Og landið og kommunurnar hava rættað seg eftir avgerðunum hjá nevndini.

5.4 Samanumtøka

Tá ið heimatænastan og eldrarøktin bleiv lögð út til kommunurnar at umsita, bleiv gjørd ein rammulóg. Lógin um heimatænastu, eldrarøkt v.m. hevur yvirskipaðar karmar til, hvussu kommunurnar umsita heimatænastuna og eldrarøktina. Lógin ásetur nakrar skyldur, sum kommunurnar skulu lúka og hvat tær kunnu veita borgarunum í kommununum.

Staðfestast kann, at í mun til tey tilboð, sum kommunurnar skulu og kunnu veita, so fylgja kommunurnar ásetingunum í lógini og hava eina breiða viftu av tilboðum til borgararnar.

Áðrenn heimatænastan og eldrarøktin varð lögð til kommunurnar at umsita, var tað Almannahverkið, sum veitti hesar tænar.

Síðani økið bleiv lagt út, hevur ávís ósemja verið millum eldraøkini og Almannahverkið um hvørjar uppgávurnar í veruleikanum vórðu lagdar út og hvørjar uppgávur lógu eftir hjá Almannahverkinum. Almannahverkið hevur mett, at alt sum fevndi um røkt varð flutt til kommunurnar. Kommunurnar hinvegin hava mett, at tær fyrst og fremst yvirtóku eldraøkið og ikki aðrar bólkar, sum á ungum árum hava tørv á stuðli og røkt, undantikið heimasjúkrarøkt, sum ikki er aldurstreytað.

Sum víst á omanfyri, tá ivamál hava verið um, hvør hevur ábyrgdina av teimum ymisku borgarunum, annaðhvørt Almannahverkið ella kommunurnar, hevur Markamótsnevndin tikið avgerð.

Kommunurnar meta framvegis, at tørvur er á, at fáa óavklárað viðurskifti neyvari reguleraði í lóggávuni. Og Almannahverkið vísir eisini á hetta.

Kommunurnar vísa á, at tað vóru ávísar avbjóðingar millum deplar hjá Almannahverkinum áðrenn økið bleiv lagt út. Møguliga hava onkrar innanhýsis ósemjur verið í Almannahverkinum, eftir at Almannahstovan og Næverkið blivu lögð saman. Munurin í dag er tó tann, at tá vórðu málini loyst innan sama myndugleika eins og at tá kundi Almannahmálaráðið sum yvirskipaður myndugleiki geva boð um, hvussu málini skuldu handfarast. Í dag er tað Markamótsnevndin, sum tekur hesar avgerðir.

Kommunurnar vísa eisini á, at tað eru ivamál viðv. undantakinum um, at kommunurnar kunnu veita borgarum undir 67 ár búpláss á sambýli ella ellis- og røktarheimi. Almannahmálaráðið metir tó, at avgerðirnar hjá Markamótsnevndini, hava greitt hesi ivamál.

Lógin um heimatænastu, eldrarøkt v.m. bleiv broytt í 2020, soleiðis at § 14 nú staðfestir avgerðirnar hjá Markamótsnevndini um, nær kommunurnar veita búpláss til borgarar undir 67 ár.

Brotyingin er samtykt í Løgtinginum, tó er ásetingin í § 14 ikki komin í gildi. Landsstýrismaðurin hevur fingið heimild at seta § 14 í gildi, tá ið eftirmetingin er liðug. Kommunurnar vístu á, at brotyingin í § 14 kom at hava við sær meirútreiðslur fyri eldraøkini, tí var mælt til bíða við gildiskomuni til eftir at eftirmetingin varð gjørd.

6 Lóg um kommunalt samstarv um heimatænastu, eldrarøkt v.m.

6.1 Bakstøðið:

Ábyrgdin av eldraðkinum varð 1. januar 2015 flutt frá landinum til kommunurnar. Men undan hesum vóru drúgvir fyrireikingar. Longu í 2002 vóru ítøkiligar ætlanir um at leggja kommununum eldraðkið. Sama var galdandi í 2010 og 2011, men av ymiskum politiskum ávum, varð ikki komið á mál tá.

Í oktober 2009, varð álitid “Kommunur, eindir og uppgávur 2009” handað táverandi landsstýriskvinnuni í innlendismálum, Anniku Olsen. Í álitinum varð mælt til, at kommunur skuldu leggjast saman við lóg. Talan var um ein samanhangandi kommunureform við 7-10 stórum kommunueindum, sum skuldu fyrisita bæði eldraðkið og fólkaskúlan. Kommunurnar skuldu sambært álitinum fáa eitt ávíst tíðarskeið, fram til 1 jan. 2011, at leggja saman sjálvboðið. Síðani skuldi samanlegging fremjast við lóg.

Politisk undirtøka var ikki í Løgtinginum fyri at leggja kommunur saman við lóg, men heldur at hava fólkaatkvøðu um kommunusamanlegging, sum varð skrivað út í mai 2012. Fólkaatkvøðan hevði tó ikki við sær, at vit fingi færri kommunur í Føroyum; men longu í januar 2012 hevði Landsstýriskvinnan í almannamálum fingið grønt ljós á landsstýrisfundi til at fara undir fyrireikingar at leggja kommununum eldraðkið at fyrisita. So hóast ongar kommunusamanleggingar vórðu framdar, varð avgerð um at leggja kommununum eldraðkið, kortini tikin.

Avgjørt varð, at kommunurnar skuldu samstarva um uppgávuna í eindum, sum taldu í minsta lagi 3000 íbúgvir. Tó var undantak gjørt Sandoynni viðvíkjandi.

Eitt fólkagrundarlag á 3000 íbúgvir varð mettt sum hóskandi minsta krav fyri, at eitt øki figgjarliga er ment at veita haldgóða tænastu á eldraðkinum. Neyðugt er við einum lutfalsliga stórum íbúgvatali, soleiðis, at samstørvini kunnu veita eina nøktandi teyggu av tilboðum og vera før fyri at lofta øllum borgarum, ið hava tørv á røkt og tænastu. Mett varð, at eldraðkið er eitt sera rakstartungt málsøki, og at tað í sjálvum sær er ein grundgeving fyri at hava lutfalsliga stór øki. Hetta sama mark á 3000 fólk er galdandi fyri samstørvini á barnaverndarøkinum, og ynski var um at hava eins krav um íbúgvatal fyri hesi bæði økini.

6.2 Stutt um lógina

Samstarvslógin staðfestir, at økið “Heimatænasta, eldrarøkt v.m.” verður lagt út til hvørja kommunu sær, men at økið verður fyrisitið av kommunum í felag í kommunalum samstørvum, tó við undantaki fyri Tórshavnar kommunu. Lógin ásetir í stuttum reglur fyri, hvørji kommunalu samstarvsøkini eru, hvussu samstørvini verða skipað, og hvat kommunurnar í minsta lagi skuldu verða samdar um, áðrenn samstarvið byrjar. Og sum evstamark ásetir lógin, at kommunurnar skuldu skipa seg í samstarvsøki áðrenn 1. mai 2014. Gjördu tær ikki tað, kundi landstýrismaðurin skipa økið. Samstørvini skuldu skipast endaliga áðrenn 1 juli 2014.

Í lógini er ásett, hvørji øki kommunurnar í mestan mun skulu skipa seg í. Økini samsvara í stóran mun við økisbygnaðin, sum eldraðkið undir landinum varð skipað í, áðrenn tað varð lagt kommununum at fyrisita 1. januar 2015. Tó er latið upp fyri, at kommunur kunnu samstarva í økjum, ið eru meinlík teimum í lógini nevndu, treytað av, at hesi eru landafrøðiliga og samferðsluliga samfeld og hava eitt íbúgvagrundarlag størri enn 3000 íbúgvir. Fyri Sandoynna er undantak gjørt orsaka av landfrøðiligu frástøðuni til onnur øki í landinum.

Økini, ið lógin ásetir eru:

- 1) Suðurstreymoy (Tórshavnar kommuna)
- 2) Vágar/Norðstreymoy (Vága, Sørvágs, Vestmanna, Kvívíkar, Sunda og Eiðis kommunur)
- 3) Eysturoy (undantikið Sunda og Eiðis kommunur)
- 4) Norðoyggjar

- 5) Suðuroy
- 6) Sandoy

Kommunurnar valdu innan givnu karmarnar og freistir at skipa seg soleiðis:

- 1) Suðurstreymoy (Tórshavnar kommuna)
- 2) a. Vágar (Vága og Sørvágs, kommunur)
- 2) b. V.E.K.S. (Vestmanna, Kvívíkar, Sunda og Eiðis kommunur)
- 3) a. Eysturkommuna og Fuglafjarða kommuna
- 3) b. Kommunurnar við Skálafjørðin
- 4) Norðoyggjar
- 5) Suðuroy
- 6) Sandoy

Landsstýriskvinnan í almannamálum góðkendi øll samstørvini millum 1. og 16. juli 2014 – onkur góðkenning var við fyrivarni ella treytum, og samstarvsøkið Suðuroy ásetti landsstýriskvinnan sjálv við heimild í § 5 í lógini.

Í § 6 í lógini er ásett, at kommunurnar kunna velja at samstarva uppá tveir ymiskar hættir, annaðhvørt at skipa seg í eitt javnbjóðis samstarv ella í eitt vertskommunusamstarv.

Javnbjóðis samstarv merkir í stuttum, at kommunurnar í samstarvinum samstarva á jøvnum føti um at umsita økið. Vertskommunusamstarv merkir í stuttum, at kommunurnar í samstarvsøkinum velja eina kommunu til vertskommunu, ið umsitur økið vegna kommunurnar í samstarvinum.

Sum eina millumloysn kunnu kommunur eisini velja at hava báðar skipanirnar í einum samstarvsøki. Hetta merkir, at í einum samstarvsøki við javnbjóðis samstarvi, kunnu nakrar kommunur heldur velja kommunala samstarvið við eini vertskommunu, meðan hinar kommunurnar í samstarvinum framvegis samstarva í javnbjóðis samstarvi.

Tá til stykkis kom, vórðu øll kommunalu samstørvini skipað sum javnbjóðis samstørv.

§ 7 ásetir, at kommunurnar í samstarvinum skipa seg við einum stýri, sum fyrisitur økið. Stýrið er ovasti myndugleikin, og avgerðarrætturin liggur hjá stýrinum. Hetta merkir, at tað er stýrið, sum tekur allar avgerðir viðvíkjandi heimatænastu, eldrarøkt v.m. Stýrið er eisini setanarmyndugleiki.

Stýrið skal í minsta lagi hava 5 limir og 5 varalimir. Borgarstjórin er fyrstvalda umboðið í stýrinum, og er sostatt føddur stýrslimur. Í teimum samstørvum, har minni enn 5 kommunur samstarva, verður vantandi talið av limum við varalimum tillutað samstarvandi kommununum lutfalsliga eftir fólkatálinum. Hesir limir verða valdir millum kommunustýrslimirnar.

Fyri at javnvág skal verða millum umboð í stýrinum og stødd av kommunum, fáa kommunur við oman fyri 1000 íbúgvum 1 umboð afturat fyri hvørjar 1000 íbúgvur.

Stýrið situr fyri sama valskeið, sum kommunustýrið situr. Stýrið skipar seg sjálv, við formanni og næstformanni. 1/3 av stýrslimunum kunna krevja at mál verða lögð fyri kommunustýrinum í samstarvinum. Í § 7 er eisini ásett, at áðrenn einstøku kommunurnar gera uppskot til egna figgjarætlan, skulu kommunurnar fáa uppskot til figgjarætlan fyri kommunala samstarvið. Soleiðis ber til hjá einstøku kommununum í samstarvinum, at áseta sín part av samlaðu játtanini til samstarvið í kommunalu figgjarætlanini, so at samsvar er millum figgjarætlanirnar hjá einstøku kommununum og endaligu figgjarætlanina hjá kommunala samstarvinum. Fíggjarætlanin hjá kommunala samstarvinum skal samtykkjast í stýrinum við vanligum meiriluta.

Samstarvið kann ikki átaka sær útreiðslu, uttan neyðug játtan er tøk. Stýrið kann tó, um neyðugt, veita eykajáttan, sum krevur tvær viðgerðir, har samstarvandi kommunurnar hava samtykt neyðuga eykajáttan millum 1. og 2. viðgerð í samstarvinum.

Í § 10 er ásett, at kommunurnar skulu býta tær útreiðslur, ið standast av at røkja uppgávuna lutfalsliga eftir tali av borgarum yvir 67 ár.

Tórshavnar kommuna fær í lógini, sum einasta kommunan, møguleika fyri at umsita økið sum sjálvstøðug kommuna.

6.3 Alment um trupulleikar við kommunalum samstørvum

6.3.1 Felagskommunalt samstarv við fyriskipanarligum bygnaði

Í sambandi við at eldraøkið varð lagt kommununum at fyrisita, varð ein tvungin sjálvstøðug fyriskipan sett á stovn. Lógin flutti fyrisitingarligan og figgjarligan myndugleika frá kommunum, ið samstarva, í hesa fyriskipan – til kommunala samstarvið á eldraøkinum. Samstarvinum er heimilað at taka allar avgerðir á økinum vegna samstarvandi kommunurnar, og at binda tær rættarliga.

Felags kommunalt samstarv við sjálvstøðugum avgerðar- og figgjarmyndugleika, ið ikki verður framt sjálvboðið, hevur fleiri íbygdar trupulleikar. Teir mest eyðsýndu trupulleikarnir síðani eldraøkið varð lagt kommununum eftir tvungna “sjálvbodna” leistinum knýta seg at: Atlitinum at virkisfórinum, fólkaræðisligu stýringini og eftirlitsmøguleika kommunanna.

Verður dentur í samstarvinum lagdur á fólkaræðisligu stýringina, kann tað bera við sær, at samstarvið verður óvirkisfært, og at bygnaðurin verður viðtøkutungur. Vandur er eisini fyri, at samstarvandi kommunurnar fara at raðfesta sínar egnu fyrimunir fram um teir fyrimunir, ið samstarvið annars kann bera við sær.

Verður dentur harafturímóti lagdur á eitt virkisfært samstarv, ið hevur viðtøkulættan bygnað, er vandi fyri, at raðfestingin í samstarvinum ikki verður í samsvari við áhugamálini hjá kommununum, og at møguleikin fyri eftirliti er avmarkaður. Kommunurnar hava tí orsök til at fáa ta fatan, at tær onga ávirkan hava á samstarvið, men bert rinda rokningina.

Felagskommunalt samstarv við fyriskipanarligum bygnaði við sjálvstøðugum avgerðar- og figgjarmyndugleika skerjir staðbundna sjálvræðið, tí bæði tilfeingi og myndugleiki at taka avgerðir verða tikin úr kommununum og latin samstarvinum. Møguleikarnir hjá kommununustýrunum at raðfesta sínar egnu uppgávur, og at taka avgerðir um hvussu peningánýtlan í kommununi skal vera, fækkast. Hetta minkar sostatt um kommunala sjálvstýrið, flytir avgerðarheimildir inn í eitt ikki beinleiðis fólkaligt forum, og skerjir harvið møguleikan at tryggja, at tilboð og tænar til borgarar, verða lagað til tørvin og ynskini á staðnum.

Felagskommunalt samstarv við sjálvstøðugum avgerðar- og figgjarmyndugleika er eisini í andsøgn við sjálvt fólkastýrið. Tær miðfirraðu eindirnar hava til endamáls at geva borgaranum ávirkan á síni staðbundnu viðurskipti. Hetta kemur fyrst og fremst til sjóndar, tá borgarin fer á val og velur tann politikara, hann í mestan mun heldur hava somu áskoðan, sum hann sjálvur hevur, og at politikarin við hvørt val stendur til svars fyri sínar gerðir. Leiðslan í kommunala samstarvinum er ikki beinleiðis fólkaligt, men partvíst givin við lóg (borgarstjórin) og partvíst vald av kommunustýrunum (størri kommunurnar). Tí er einki beinleiðis samband millum borgaran og eindina, ið tekur avgerðirnar. Tískil verður tað truplari hjá tí einstaka borgaranum at gera sína ávirkan galdandi: Hann hevur bert óbeinleiðis ávirkan, og tey, sum taka avgerðirnar, standa til svars mótvegis borgaranum í teimum ymisku fólkaræðisligu eindunum, sum mynda samstarvið; men av tí, at avgerðirnar í kommunalu samstørvunum eru meirilutaavgerðir, kunnu kommunur verða settar heilt uttanfyri ávirkan. Eitt nú eru dømi um kommunur, sum ongantíð hava tikið undir við figgjarætlanini hjá samstarvinum, tær eru tvungnar at vera í. Ábyrgdarviðurskiptini verða ógreið, vegurin millum borgara og tey, sum taka avgerðirnar, verður longri – og fyrimunirnir við nærdemokratinum eru tiknir úr skipanini. Einki

slag av parlamentariskum/demokratiskum eftirliti ella øðrum mótspæli er sostatt í mun til stýrið fyrri kommunala samstarvið á eldraðkinum.

Meginreglan um, at uppgávu- og ábyrgdarbyrðan skulu fylgjast, verður eisini brotin við hesum fyrisingarleisti. Uppgávubyrðuna og heimildina at avgera og raðfesta tilfeingi hevur felagskommunala samstarvið; men ta endaligu fíggarliga ábyrgdina hevur tann einstaka kommunan sambært lógini.

Lagt kann verða afturat, at meginregluliga tykist tað óneyðuga bronglut og lítið gjøgnumskygt at miðfirra eldraðkið til kommunurnar, men at tær samstundis verða tvungnar til at miðsavna uppgávnar aftur í eitt felagskommunalt samstarv – eina stýrisskipanarlaga nýskipan, ið als ikki varð fyrirreikað sum slík, men varð uppfunnin sum eitt slag av neyðloysn viðvíkjandi einum einstøkum málsøki.

6.3.2 Felagskommunalt samstarv uttan fyriskipanarligan bygnað

Hesin leisturin at samstarva fevnir um sjálvbodnar bindandi avtalur millum kommunur.

Tað er í sjálvum sær ofta skilagott, at kommunur samskipa arbeiði sítt, veita hvørjum øðrum upplýsingar og íblástur og læra av royndum hvør hjá øðrum. Eftir hesum leisti kunnu kommunur eisini gera gerðabýti og loysa uppgávur hvør fyrri aðra eftir avtalu, og soleiðis gerast serfrøðingar á onkrum økjum, samstundis sum tær keypa aðrar tænar frá øðrum kommunum, sum hava lagt seg eftir at gerast dugnaligar á øðrum økjum.

Vandin við felagskommunalum samstarvi uttan fyriskipanarligan bygnað er m.a., at smáar og meðalstórar kommunur, sum ikki megna at skipa tænar sjálvar, skjótt kunnu enda í eini støðu, har tær fyrst og fremst heinta skattapening inn frá borgarum, fyrri bert at flyta hann víðari til aðrar kommunur fyrri tænar, sum tær hava lítla ella onga ávirkan á, men sambært lóg hava skyldu til at veita borgarum sínum. Kommunala sjálvstýrið verður við hesum uttan veruligt innihald, uttan so at lítla kommunan í roynd og veru kann velja rættiliga frítt ímillum at keypa tænar frá fleiri ymiskum kommunum – og tann møguleikin er sjáldan til staðar í einum fámmentum oyggjasamfelag.

Niðurstøðan er tí, at felagskommunalt samstarv við fyriskipanarligum bygnaði við sjálvstøðugum avgerðar- og fíggarmyndugleika, ikki er fremjandi fyrri kommunala sjálvræðið og møguleikan hjá kommunum at avgera og raðfesta tænar í mun til lokala tørvinn. Endamálið við at leggja kommunum málsøki at fyrisita er tí ikki rokkið, og meginreglan, um at uppgávur og ábyrgd skulu fylgjast, er brotin. Hetta eigur tí ikki at vera ein fastur tættur í eini kommunalari skipan, men kann í besta føri vera eitt ískoyti til heilt serliga uppgávur, sum antin eru óvanliga tungar ella serstakar hjá einstakari kommunu at loysa.

Sum útgangsstøði eigur at verða miðað eftir, at kommunurnar bert fáa tær uppgávur at røkja, sum tær sjálvar eru mentar at loysa sjálvstøðugt. Tað er skilagott, at kommunurnar samstarva, tó uttan at teimum nýtist at hava ein fyriskipanarligan bygnað; men eisini tað kann gera seg inn á lokala sjálvræði, um kommunur fáa so nógv lógarbundnar uppgávur, sum tær ikki sjálvar megna at røkja, at tað tekur frælsið til at avgera og raðfesta aðrar uppgávur frá teimum.

Trupulleikar, sum hava víst seg higartil í sambandi við kommunalu samstarvsøkini.

Royndirnar í samstørvunum higartil eru misjavnar. Nøkur av samstørvunum hava virkað fyrimyndarliga og uttan stórvegis trupulleikar, ímeðan onnur hava havt stórar samstarvstrupulleikar.

6.3.3 Ónøgd við fíggingarleistin

Fleiri kommunur uppliva at fíggarliga afturberingin frá landinum ikki svarar til útreiðslurnar, kommunurnar hava av eldraðkinum. Uml. 80 % av afturberingin frá landinum stavar frá forskattingini av pensjónum. Hesin parturin verður býttur kommununum eftir tali á borgarum, sum eru eldri enn 67, men serliga tann írestandi parturin, uml. 20 %, sum er afturberingin fyrri serskattaskipanir, kennist órættvísur hjá fleiri kommunum, tí hesin verður borin aftur samsvarandi bústaðnum hjá teimum, sum eru undir

ferskattaskipanum, og tí als einki hefur við törv á eldraðkinum at gera. Tað tykist sum summir kommunalpolitikarar hava ringt við at sleppa tankanum um, at afturberingin eigur at fígga allan teirra part av eldraðkinum, men afturberingin var ætla at stilla kommunurnar javnari at átaka sær eldraðkið.

Síðani eldraðkið varð lagt kommununum, eru politisk inntriv gjørd, sum ávirka fíggingina av eldraðkinum negativt. Hetta økir um ónøgðina.

6.3.4 Ónøgð við valdsbýtið í samstørvunum

Sum ásett í § 7 stk. 2 í lógini, hefur hvør kommuna ein lim í stýrinum fyri hvørjar 1.000 íbúgvar. Motivatióin fyri hesum er, at javnvág skal verða millum umboð í stýrinum og fólkatal í einstøku kommununum. Borgarstjórnir í kommununum eru føddur limir í stýrinum í samstarvinum, men hefur ein kommuna t.d. 1.300 íbúgvar, fær hon 1 umboð afturat í stýrið, og hefur ein kommuna t.d. 2.300 íbúgvar, fær kommunan 2 umboð afturat í stýrið.

Í summum førum hava kommunur, sum hava tvey umboð, valt seinna umboðið sambært meirlutavalháttinum. Í einum føri er valið eftir hesum leisti kært til Umhvørvis og Vinnumálaráðið

Niðurstøðan hjá Umhvørvis- og vinnumálaráðnum var:

“Tá ið ein kommuna skal vera umboðað í eini nevnd við fleiri kommunustýrslimum, er útgangsstøðið eftir kommunustýrslógini, at umboðini skulu veljast eftir lutfalsvalháttinum. Endamálið við lutfalsvalháttinum er at tryggja eina støddfrøðiliga rættvísa umboðan, so at politiska javnvágin í kommunustýrinum eisini endurspeglar í umboðanini í eini nevnd ella tilikum. Á henda hátt forðar lutfalsvalhátturin fyri, at valdsjavnvágin í kommunustýrinum skeiklast í umboðanini. Verður sessurin hjá borgarstjóranum ikki taldur við ella mótroknaður, kann bólkurin hjá borgarstjóranum fáa ein órimiligan fyrirun.”

Kommunufelagið og kommunurnar eru ónøgðar við hesa niðurstøðu. Tá ið valt verður sambært lutfalsvalháttinum, og tá ið kommuna skal velja tvey ella annað líkatal av umboðum í stýrið, so verða meirilutin og minnilutin í einari kommunu í praksis javnstillað. Hetta meta kommunurnar og Kommunufelagið er, um nakað, at skeikla valdsjavnvágin í einum kommunustýri. Kommunurnar meta, at ásetingarnar í § 7 sum heild ikki eru ætlaðar at regulera valdsjavnvágin í kommunustýrinum, men hinvegin einans eru ætlaðar at tryggja javnvág millum stødd og umboðan stýrinum í millum partarnar í kommunala samstarvinum.

Júst hendan ónøgðin lýsir enn ein nýskaptan trupulleika við tvingaðum millumkommunalum samstørvum við sjálvstøðugum avgerðar- og fíggingarmyndugleika í eini skipan við kommunalum sjálvræði.

Mælt verður til at endurskoða § 7 stk. 2 við atliti at, hvussu einstøku kommunurnar í samstørvum verða umboðaðar, undir hesum at tryggja, at umboðanin eisini verður í samljóði við støddina á kommununum í samstarvinum.

6.3.5 Ósemjur um innihald og raðfestingar

Aðrar ósemjur snúgva seg um raðfestingar, og hesar kunnu væntast gerast sjónligari í framtíðini. Ymisku støðurnar kommunurnar eru í, ymisk fíggingargrundarlag, ymisk fólkasamanseting og við tí ymskur törvurin á tænastráð frá kommununi, gera, at raðfestingin millum vælferðartænastráð, og hvussu hesar verða veittar, støðugt broytist. Eitt tvungið samstarv um eldraðkið ávirkar móguleikan hjá kommununum frítt at raðfesta millum uppgávuøki, og móguleikin at royna nýggjar leiðir og lyfta í felag kann verða trupul – bæði at røkka og støðugt at halda.

Eldraðkið er vorðið eitt øki, sum liggur uttanfyri ræðisøkið hjá kommununum. Vandin við tí er, at ábyrgdarkenslan fánar, og at hugurin at finna góðar framtíðarloysnir av tí sama verður minni enn á økjum, ið kommunurnar einsæris ráða yvir. Higartil hava ikki verið gjørdar stórvegis íløgur í búpláss, síðani eldraðkið

varð lagt kommununum at fyrisita, men við demografisku broytingunum, bæði í og ímillum kommunur, verður tørvurin á nýggjum búplássum væntandi størri frameftir. Vandur er fyri, at hetta kann kynda undir ósemjur um raðfestingar, tí tá skulu kommunur góðtaka, at stórar íløgur verða gjørdar í øðrum kommunum.

6.3.6 Uppskot til loysnir

Besta loysnin hevði verið at kommunurnar skipaðu seg í størri eindir soleiðis at betri samsvar var millum kommunustødd og tær uppgávur sum kommunurnar høvdu ábyrgdina av.

Besta útgangstøði hevði verið, at kommunurnar sjálvar høvdu fulla heimild at gera av, hvørt tær megna at umsita stóru velferðarøkini sambært lógunum á økinum, ella tær funnu saman við øðrum kommunum í meira ella minni formlig samstørv um ítøkiligar loysnir á økinum, ella leggja saman.

Eingin útlit tykjast tó verða fyri at kommunurnar sjálvbodnar skipa seg í størri eindir, og politiskur meiriluti tykist heldur ikki verða í løgtinginum fyri at skipa kommunurnar í størri eindir.

Tí er helst framhaldandi neyðugt at skipa kommunurnar í tvungin samstørv sum vit síggja á eldraðkinum og barnaverndarøkinum.

Eru trupulleikarnir hinvegin av slíkum slag at samstarvið ikki fæst at virka, so eigur at verða møguleiki fyri at broyta samstørvini.

7 Fíggjarleisturin

Sambært arbeiðssetninginum skal í hesum partinum lýsast, hvussu fíggjarleisturin hevur roynst higartil, og hvørjar broytingar kunnu gerast.

Hesin parturin er skipaður soleiðis, at í fyrsta broti verður greitt frá fíggjarleistinum, og hvussu inntøkurnar hava verið higartil. Síðan verður hugt eftir útreiðslunum og muninum millum inntøkur og útreiðslur. Síðan verður mettt um kostnaðin av eldraðkinum komandi árinum, og at enda verður komið við hóskandi uppskotum til at fíggja vaksandi útreiðslurnar.

7.1 Fíggjarleisturin

Tá avgerð varð tikin um at leggja eldraðkið út til kommunurnar, stakk spurningurin um figging seg upp beinanvegin. Hetta kundi gerast upp á nógvur mátar, men yvirskipað kann sigast, at bara tveir hættir vóru í at velja. Annar var blokkstuðul, har landið árliga játtaði eina upphædd til kommunurnar eftir talinum av eldri. Hin hátturin var at tryggja kommununum sjálvstøðugar inntøkur, soleiðis, at tær fingu fíggjarliga orku til at bera økið sjálvar.

Ein árligur blokkstuðul hevði havt við sær, at landið kom at raðfesta fíggjarliga á eldraðkinum, meðan kommunurnar stóðu fyri rakstrinum, og meirnýtslu høvdu kommunurnar sjálvar rindað fyri. Hóast ein slík loysn ivaleyst hevði riggað betur tey fyrstu árinum, so er vandi fyri, at økið sum frálíður hevði havt ov lága raðfesting, tí skiftandi løgting og landsstýri – av sjálvsagðum grundum – heldur raðfesta tey økir, sum landið umsitur, enn tey økir, sum kommunurnar umsita. Her kann nevast, at fíggjarleisturin higartil er vaksin við 4,6% árliga í miðal, og tað er trupult at ímynda sær, at ein blokkstuðul, ið Løgtingið skuldi játtað árliga, hevði havt sama árliga vøkstur. Vandur hevði verið fyri, at eldraðkið sum fráleið ið vaksandi mun skuldi fíggjast av kommunuskattinum, og havandi í huga, at kommunurnar innanhýsis hava sera ymiskar fortreytir bæði viðvíkjandi inntøkum og útreiðslum, so var vandi fyri, at byrðan fór at gerast ov tung í ávisum pørtum av landinum. Soleiðis kundi ein blokkstuðulskipan verið við til at varðveitt tað ógreiða fíggjarliga býtið, sum frammanundan 2015 var millum land og kommunur á eldraðkinum, og við tíðini kanska gjørt tað uppáftur fløktari.

Hin hátturin – sum eisini var valdur – var at tryggja kommununum inntøkur til at reka økið. Tann loysnin hevur við sær, at tað ikki er nakað beinleiðis samband millum figging og virksema. Hetta er ein vansi at byrja við, tí torført er at raka røttu upphæddina fyri hvørja kommunu, og tað slepst tí ikki undan, at summar kommunur halda seg fáa ov lítið í mun til aðrar. Men, sum frálíður, hevur hesin háttur stórar fyrimunur. Fyrimunurin er, at økið nú er fíggjarliga leyst frá landinum, soleiðis at kommunurnar sjálvar kunnu raðfesta millum eldraðkið og hini økini tær umsita. Eisini slepst nú undan, at land og kommunur skulu kjakast árliga um, hvat blokkstuðulin skal verða, hvørjir partar av landinum serliga treingja til raðfesting, o.s.fr. Hetta verður nú í staðin avgjørt og raðfest lokalt.

Tann endaligi fíggjarleisturin gjørdist soleiðis, at kommunurnar sum figging fingu allan eftirlønarskattin, eina afturberingarskipan fyri serskattaskipanir og eina tíðaravmarkaða regulering. Hinvegin mistu kommunurnar sín part av avgjaldinum á kapitaleftirløn.

Greitt verður frá teimum ymisku játtanunum niðanfyri.

7.2 Eftirlønarskattur

At eftirlønarskatturin skuldi verða partur av fíggjarleistinum gjørdist greitt tíðliga í gongdini við at leggja eldraðkið út. Tað stóð øllum greitt, at talan var um eitt økið, sum hevði ein stóran útreiðsluvøkstur fyri framman, tí talið av gomlum fór at vaksa skjótt. Neyðugt var tí at finna eina inntøkukeldu, sum fór at hava ein lutfalsliga stóran vøkstur.

Nýggja Eftirlønarlógin, ið júst tá var samtykt, og sum skuldi koma í gildi 1. januar 2014, álegði øllum at rinda til eftirløn. Fyrsta árið einans 1%, men hetta skuldi síðan vaksa við 1%-stigi árliga upp í 15% frá 2028. Síðan 1. januar 2012 høvdu inngjald til eftirløn verið skattað við 40%, og hesin skattur varð varðveittur óbroyttur í nýggju eftirlønarlógini. Tað, at tvungna gjaldið hækkaði hvørt ár, hevði við sær, at útlit vórðu fyri stórum vøkstri í eftirlønarskattinum – væl størri enn í lands- og kommunuskattinum. Upplagt var tí at lata kommununum eftirlønarskattin, og lata hann verða bulin í figgjarleistinum. Tí var ásett, at allur eftirlønarskatturin skuldi fella til kommunurnar frá 1. januar 2015, og at skatturin skuldi latast kommununum eftir talinum av persónum 67 ár og eldri. Tó varð serlig skipan gjørd fyri Sandoyarøkið, ið innibær, at kommunurnar í økinum fingu 30% omaná. Hetta varð gjørt, tí at mett varð, at økið var so lítið, at tað fór at verða lutfalsliga dýrari at reka enn hini økini, ið betur kundu gera sær dælt av stórrakstri.

Ein stórur vansi við figgjarleistinum er tó, at hann er viðbrekin í mun til broytingar í eftirlønarlógini. Hetta vísti seg m.a. í sambandi við pensjónsnýskipanina hjá undanfarnu samgongu. Tá var skatturin gjørdur stigvísur soleiðis, at frá 1. januar 2019, verður rindað millum 30% og 40% alt eftir inntøku. Men hinvegin var eisini ásett í sambandi við pensjónsnýskipanina, at eftirlønargjald skuldi leggjast omaná almannaveitingar, eins og aldursmarkið á 21 ár at rinda til eftirløn varð avtikið, og tað samanlagt tryggjar kommununum áleið somu inntøkur sum tær mistu í sambandi við stigvísa skattin.

Mest álvarsama inntrivið í sambandi við pensjónsnýskipanina er ivaleyst, at tvungna gjaldið nú einans veksur upp í 12% og ikki 15% sum upprunaliga ætlað. Hetta kann hava við sær, at eftirlønarskatturin verður millum 50 og 150 mió. kr. minni, alt eftir í hvønn mun uppspararar fara at tillaga seg til broytingina. Hetta má sigast at verða ein sera stór broyting í mun til, hvat kommunurnar fingu í boði, tá tær yvirtóku eldraøkið.

Tvungna gjaldið er nú 7% (í 2021) av skattskyldugu inntøkuni, og tað veksur, sum sagt, við 1 %-stigi árliga, til tað í 2026 kemur upp í 12%. Tað, at tvungna gjaldið kemur upp á tað lógarásetta minstamarkið í 2026, hevur við sær, at 2026 helst verður seinasta árið við stórum vøkstri í eftirlønarskattinum. Frá og við 2027 verður vøksturin helst umleið tann sami sum í lands- og kommunuskattinum.

7.3 Afturbering

Afturberingin hevur onki beinleiðis samband við eldraøkið. Men talan var um at styrkja inntøkugrundarlagið í teimum kommunum, har hesar serskipanir eru serliga vanligar, soleiðis at hesar vóru betur førar fyri at taka ímóti eldraðinum. Hagtøl vístu, at afturberingin minkaði munandi um munin í inntøkugrundarlagnum millum kommunur.

Afturberingin innibær, at kommunurnar fáa eitt árligt endurgjald frá landskassanum samsvarandi við 19,1 % av:

DIS-inntøkuni annað árið fyri.

FAS-inntøkuni annað árið fyri

Fiskimannafrádráttinum annað árið fyri

Uttanlandsfrádráttinum annað árið fyri

At talan er um upphædd annað árið fyri merkir til dømis, at afturberingin í 2021 er vegna inntøkuárið 2019. Endurgjaldið verður rindað til kommununa har skattgjaldarin var skattskyldugur tá hann hevði inntøkuna ella fekk frádráttin.

7.4 Avgjald á kapitaleftirløn

Eftir gomlu skipanini, áðrenn Eftirlønarlógin kom í gildi í 2014, kundi rindast til sonevnda kapitalpensjón. Tað er pensjón, sum verður útgøddin í einum, og ikki leypandi. Útgjaldið verður skattað við 35% í avgjaldi. Inntil 2014 var avgjaldið býtt við 60% til landið og 40% til kommununa. Í sambandi við at økið var útlagt varð avgjørt, at landið skuldi hava allan skattin. Við tað, at tað ikki longur kann rindast til kapitalpensjón, fer skatturin sum frálíður at minka burtur í onki. So sum frálíður verður tað ein vinningur fyri kommunurnar at landið tók sær alt avgjaldið. Eisini var talan um eina sera óstöðuga inntøku, serliga fyri smærru og

miðalstóru kommunurnar. Avgjaldið kundi verða rættiliga stórt einstök ár, og onnur ár var ongin inntøka yvirhøvur.

7.5 Tíðaravmarkað regulering

Sambært figgjarlógaruppskotinum fyri 2015, er ætlanin hjá landsstýrinum, at kommunurnar fáa játtað eina regulering yvir trý ár. Upprunaætlanin er at játta 15 mió. kr. í 2015, 10 mió. kr. í 2016 og 5 mió. kr. í 2017. Tað vil siga, 30 mió. kr. samanlagt. Hetta verður seinni broytt í løgtinginum, og endaliga úrslitið verður, at kommunurnar fáa 25 mió. kr. í 2015 og 13,3 mió. kr. í 2016. Ella 38,3 mió. kr. samanlagt.

Sigast kann, at reguleringin hevði tvey endamál. Tað fyrsta endamálið var at tryggja, at serliga tær kommunurnar, sum finga lutfalsliga minni í figging vegna afturbering finga eina skiftitíð til at laga seg til nýggju figgjarligu umstøðurnar. Mesta reguleringin var tí latin teimum kommunum, ið høvdu “undirskot” av afturberingini. Tað vil siga, tær ið finga minni, enn um øll figgingin var latin eftir tal av 67 ár og eldri. Men eisini var lagt upp fyri, at ávísar kommunur høvdu havt inntøkur av at leiga út búpláss.

Hitt endamálið var at tryggja, at økið ikki varð yvirfiggjað. Vøksturin í figgjarleistinum mátti samanlagt ikki verða ov stórur. Mett var, at eftirlønarskatturin fór at vaksa sera skjótt, og tí mátti okkurt inn, sum við tíðini datt burtur, og harvið minkaði um samlaða vøksturin.

7.6 Inntøkur 2015-2020

Samskipti við ársenda 2014 vísir, at landsstýrið ætlar, at samlaða figgingin í 2015, skal verða 413 mió. kr. Sagt verður, at av hesum eru 23 mió. kr. afturfyri, at landið yvirtekur avgjaldið á kapitalpensjón. Netto ætlar landið sostatt at lata 390 mió. kr. Av hesum er sjálvur figgingarleisturin tó bara 375 mió. kr. Restina, 15 mió. kr., ætlar landið at lata sum eina tíðaravmarkað regulering til tær kommunur, ið vegna figgjarleistin fáa minni enn um talan var um reinan stuðul eftir talinum av fólkið 67 ár og eldri.

Tær 375 mió. kr. skulu fáast til vega soleiðis, at kommunurnar fáa allan eftirlønarskattin umframt afturbering fyri serskattaskipanir. Nýggja eftirlønarlógin við tvungnari uppsparing var júst komin í gildi 1. januar 2014, so tað var sera óvist, hvat inntøkurnar av eftirlønarskattinum fóru at verða í 2014, og tað gjørdi tað uppáttur truplari at meta um 2015. Sagt verður, at verða inntøkurnar nógv minni enn væntað, skulu kommunurnar fáa part av meirvirðisgjaldinum. Verða inntøkurnar hinvegin størri enn væntað, kann prosentsaturin fyri afturbering av serskipanum lækkast.

Endaligu metingarnar við ársenda 2014 vístu, at inntøkurnar fóru at verða so mikið stórar, at tað ikki fór at verða neyðugt at lata kommununum part av meirvirðisgjaldinum. Endin varð, at prosentsaturin fyri afturbering varð lækkaður frá miðal kommunuskattaprosentinum á 21,15% og niður í 19,1% fyri raka teimum ætlaðu 413 mió. kr. (brutto) í 2015.

Metingarnar vóru ikki heilt av leið, tí endaliga figgingin í 2015 gjørdist 415,2 mió. kr. (brutto). Avgjaldið á kapitalpensjón – sum kommunurnar mistu – vísti seg at gerast 17,6 mió. kr. í 2015, so talan gjørdist um netto 397,6 mió. kr. Eftirlønarskatturin var 277,4 mió. kr. og afturberingin 112,8 mió. kr. Reguleringin var tó hækkað úr 15 upp í 25 mió. kr. í 2015, og ístaðin fyri 3 ár, latin yvir 2 ár.

Síðan 2015 hava inntøkurnar frá figgjarleistinum verið sum víst í talvuni niðanfyri.

							<i>Vækstur</i>	<i>Miðal- vækstur</i>
	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2015-20</i>	<i>2015-20</i>
Eftirlønarskattur	277,4	295,5	321,0	351,7	397,7	408,7	47%	8,1%
Afturbering	112,8	115,9	115,3	113,1	108,7	108,0	-4%	-0,9%
Endurrindan	25,0	13,3	0,0	0,0	0,0	0,0	-100%	
Tilsamans, brutto	415,2	424,7	436,3	464,8	506,4	516,7	24%	4,5%
Avgjald kapitaleftirløn	-17,6	-22,9	-17,3	-19,7	-19,3	-24,6		
Tilsamans, netto	397,6	401,9	419,0	445,1	487,1	492,1	24%	4,4%

Sum víst er eftirlønarskatturinn óttur úr stívlíga 277 míó. kr., upp í næstan 409 míó. kr. Ein vøkstur á 47% eftir fimm árum, ella 8,1% í miðal árliða. Hetta má sigast at vera ein sera stórrur vøkstur, ið partvís stendst av at tvungna inngjaldið hækkar við 1%-stíg árliða, og partvís stendst av stóra vøkstrinum í lóntakaratalinum í tíðarskeiðinum vegna fólkaøksturinn og vøksturinn í sáttmálalónum.

Frá 2027 og frameftir má, sum áður sagt, roknað við, at vøksturinn í eftirlønarskattinum verður áleið tann sami sum vøksturinn í kommunuskattinum, tí grundarlagið er stórt sæð tað sama. Men her er vert at geva gætur, at meðan kommunuskatturinn fellir til kommununa, har skattgjaldarin býr, so fellir eftirlønarskatturinn til allar kommunur eftir talið av íbúgvum omanfyri 67 ár.

Ongin vøkstur er í afturberingini, hon var leysliða 113 míó. kr. í 2015 og hevur seinastu 2 árinum lígið um 108 míó. kr. Roknað verður við 107 míó. kr. í 2021. Orsøkin til minkingina er helst tær góðu tíðirnar, sum gera tað minni áhugavert at verða undir serskipan. Tá búskaparstöðan í landinum versnar fer afturberingin helst at vaksa aftur.

Tað er, sum áður sagt, onki samband millum eldraekið og afturbering, og sum frálíður ber als ikki til at síggja afturberingina sum ein part av fíggjngingini av eldraekinum. Talan er heldur um eitt slag av tryggingarskipan fyri tær kommunur, har nógvir persónar eru undir serskipan. Fer ein persónur úr FAS-skipanini og til arbeiðis á landi, so missur kommunan afturbering, men fær í staðin kommunuskatt av inntøkuni á landi. Fer ein annar úr arbeiði á landi og undir DIS-skipan, so missur kommunan kommunuskatt, men fær afturbering í staðin. Sum frálíður er tí rættast at síggja afturberingina sum ein part av kommunuskattinum, og ikki sum ein part av eldraekinum.

7.7 Samanbering við aðrar inntøkur 2015-2020

Samlaði fíggjarleisturinn hevur havt ein miðalvøkstur á 4,4% seinastu 5 árinum. Hetta er stórrur vøkstur, men sæð í mun til søguliga góðu tíðirnar og stóra fólkaøksturinn í tíðarskeiðinum, so er hetta ikki so nógv sæð í mun til hinar stóru almennu inntøkukeldurnar. Hetta sæst niðanfyri, har vøksturinn í fíggjngarleistinum verður samanborin við vøksturinn í Mvg, landsskatti og kommunuskatti.

	<i>Vækstur</i>	<i>Árligur miðalvøkstur</i>
	<i>2015-20</i>	<i>2015-20</i>
Eftirlønarskattur	47%	8,1%
MVG	33%	5,9%
Landsskattur	27%	5,0%
Kommunuskattur	26%	4,8%
Fíggjarleisturinn	24%	4,4%

Sum víst, so er meirvirðisgjaldið sama tíðarskeið vaksið við í miðal 5,9%, landsskatturinn við 5,0% og kommunuskatturinn við 4,8%.

Reguleringin á 25 mió. kr. í 2015, sum síðan varð tikin burtur, hevur stóra og neiliga ávirkan á vøksturin í samlaða figgjarleistinum. Verður bara hugt eftir eftirlønarskatti og afturbering samanlagt, so er talan um vøkstur á 5,8%, ið er nakað hægri enn vøksturin í lands- og kommunuskattinum.

7.8 Inntøkur í mun til útreiðslur 2015-2020

Fyri at samanbera samlaðu inntøkurnar frá figgjarleistinum við samlaðu útreiðslurnar á eldraðkinum, er neyðugt at rætta fyri, at kommunurnar frammanundan høvdu útreiðslur av eldraðkinum. Í 2014 var talan um 19,8 mió. kr. Um hesar verða framskrivaðar við tí vøstri, sum er á eldraðkinum annars, so ber til at meta um, hvussu stórir partur hesar “gomlu” útreiðslurnar eru av samlaðu útreiðslunum. Hetta er gjørt í talvuni niðanfyri.

Eldraðkið kostaði samanlagt 531,5 mió. kr. í rakstri í 2020. Av hesum verður mettt, at 26,1 mió. kr. eru útreiðslur, sum kommunurnar høvdu havt hóast økið ikki varð útlagt. Netto er sostatt talan um ein kostnað fyri kommunurnar á 505,4 mió. kr. Inntøkurnar brutto frá eftirlønarskatti og afturbering vóru samanlagt 516,7 mió. kr. í 2020. Um eldraðkið ikki varð útlagt, og kommunurnar høvdu varðveitt sín part av avgjaldinum á kapitalpensjón, høvdu tær fingið 24,6 mió. kr. í 2020. Netto hava kommunurnar sostatt fingið 492,1 mió. kr. Munurin er sostatt 13,3 mió. kr. í 2020. Lutfalsliga er hetta ikki nakað stórt frávik, tað samsvarar við 2-3% av samlaðu útreiðslunum.

Sum víst niðanfyri, so vóru inntøkur og útreiðslur stórt sæð eins í 2015 og 2019, men hini árin hava útreiðslurnar verið 13-19 mió. kr. størri enn inntøkurnar.

Fíggjarleisturin 2015-2020							Vøkstur	Miðalvøkstur
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2015-20	2015-20
Eldraútreiðslur - kommunur	417,8	442,0	457,2	487,9	508,8	531,5	27%	4,9%
Harav "gamla útreiðslur"	20,4	21,7	22,5	24,0	25,0	26,1	28%	5,1%
Útreiðslur netto - kommunur	397,4	420,3	434,7	464,0	483,8	505,4	27%	4,9%
Inntøkur, brutto	415,2	424,7	436,3	464,8	506,4	516,7	24%	4,5%
Avgjald kapitaleftirløn	-17,6	-22,9	-17,3	-19,7	-19,3	-24,6	40%	6,9%
Inntøkur, netto	397,6	401,8	419,0	445,1	487,1	492,1	24%	4,4%
Munur	0,2	-18,4	-15,8	-18,8	3,3	-13,3		

Ein týðandi partur av fíggjini er brúkaragjöldini. Hesi vóru 11,8% av bruttoútreiðslunum samanlagt í 2014. Í 2020 fíggjaðu tey einans 9,1% av bruttoútreiðslunum. Tey eru ongantíð dagførd síðan økið var útlagt, og hava tey tí mist nógv av sínum virði. Nevnast kann, at um brúkaragjöldini høvdu fylgt við útreiðslugongdini og framvegis vóru 11,8%, so vóru tey 16 mió. kr. størri í 2020, enn tey eru nú, og so høvdu inntøkurnar verið størri enn útreiðslurnar í 2020.

At fáa brúkaragjöldini dagførd er tí av avgerandi týðningi frameftir. Brúkaragjöldini verða tí viðgjørd meira nágreiniliga seinni í frágreiðingini.

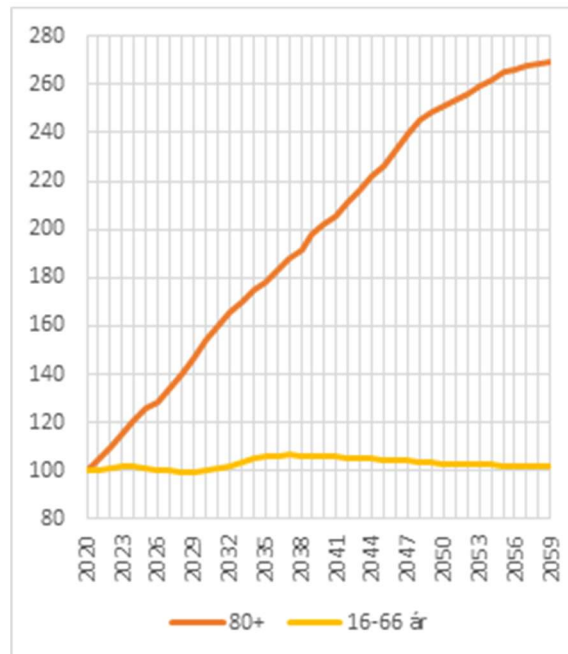
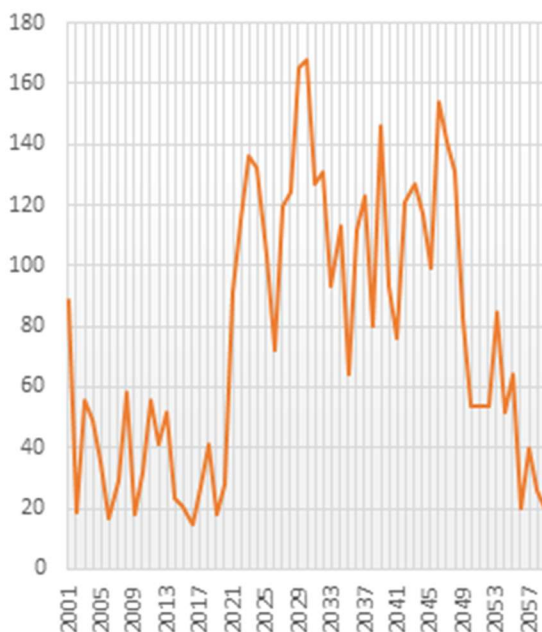
7.9 Framskrivning av útreiðslum

Myndin vinstrumegin niðanfyri vísir árliga vøksturin í talinum á fólki, sum eru 80 ár og eldri, frá ár 2000 og fram til 2060. Sum víst, so fer talið av fólki, ið eru 80 ár og eldri at vaksa sera skjótt frá 2022 og frameftir. Vøksturin fer frá at hava verið umleið 30 árliga, til at verða umleið 100 árliga. Vøksturin stendst av, at stóra

talið av fólki, sum vórðu fødd frá seinna heimsbardaga og til seinast í sekstiárunum, nú byrja at gerast meira enn 80 ára gomul.

Árligur vøkstur í talinum av fólki, ið eru 80 ár ella eldri, 2000-2060

Tal av fólki 80 ár og eldri og 16-66 ár. Index, 2020=100

Árligur vøkstur í talinum av fólki, ið eru 80 ár ella eldri, 2000-2060

Tal av fólki 80 ár og eldri og 16-66 ár. Index, 2020=100

Árligur vøkstur í talinum av fólki, ið eru 80 ár ella eldri, 2000-2060

Tal av fólki 80 ár og eldri og 16-66 ár. Index, 2020=100

Sum víst á myndini høgrumegin omanfyri, so hevur hetta við sær, at talið av fólki omanfyri 80 ár fer at vaksa skjótt komandi 40 árin, og talið verður umleið 2,7 ferðin størri í 2060 enn tað er í dag. Longu um 10 ár er talið vaksið við eini helvt, og talið verður tvífaldað um 20 ár.

Í dag eru umleið 2.350 fólki, ið eru 80 ár og eldri. Roknast kann tí við, at talið verður umleið 4500 um 20 ár.

Sama mynd vísur eisini vøksturinn í talinum av fólki millum 16 og 66 ár. Sum víst, so eru ikki útlit til vøkstur í talinum av fólki, ið eru 16-66 ára gomul, og sum eru bulurin í skattagrundarlagnum hjá kommununum. Tað vil siga, at roknast má við, at útreiðslurnar til eldrarøkt fara at vaksa skjótari enn skattainntøkurnar komandi árin. Meðan skattainntøkurnar einans fara at vaksa við vøkstrinum í sáttmálalønunum, so fara útreiðslurnar – umframt at vaksa við sáttmálalønunum – eisini at vaksa vegna størri starvsfólkatal, størri keyp av vørum og tænastum og størri íløgum.

Ilt er at meta neyvt um, hvønn útreiðsluvøkstur vaksandi talið av eldri fólki fer at hava við sær. Fyri at siga nakað um hetta krevst kunnleiki um, hvat miðal røktarkostnaðurin er fyri fólki ymisku aldursbólkunum. Ongi

slík töl eru til fyri føroysku eldrarøktina. Í framskrivingini niðanfyri verða tí brúkt donsk töl. Niðanfyri verður víst hvat miðal árligi røktarkostnaðurin er í Esbjerg Kommune fyri ymisku aldursbólkarnar í eldrarøktini. Tølini eru avrundað, og eru tikin úr frágreiðing frá VIVE⁵.

Aldursbólkur	65-69 ár	70-74 ár	75-79 ár	80-84 ár	85-89 ár	90-94 ár	95+ ár
Miðalkostnaður pr. fólk í aldursbólkinum	6.000	12.500	25.000	50.000	100.000	150.000	250.000

Sum víst, so er miðalkostnaðurin skjótt vaksandi sum fólk eldist. Hetta er tí, at jú eldri fólk eru, jú størri eru sannlíkindini fyri at tey hava tørv á røkt ella búplássi. Sum víst kostað tey 65-69 ára gomlu 6000 kr. í miðal árliga í eldrarøkt, meðan tey omanfyri 95 ár (sum ofta eru á bústovni) kostað heili 250.000 kr. í miðal.

Við at brúka tølini omanfyri, ber til at framleiða eitt indeks fyri, hvat demografiska trýstið verður á eldraðkið komandi árin. Hetta er gjørt niðanfyri, og sum víst, so veksur trýstið við 35% fram til 2030, og við 81% fram til 2040.

	2020	2025	2030	2035	2040
Demografiskt trýst	100	114	135	158	181
Rakstur	532	608	717	839	961
Vøkstur		76	185	308	429

Um demografiska trýstið slær fult ígjøgnum má roknast við, at raksturin av eldrarøktini økist úr núverandi 532 mió. kr. upp í 717 mió. kr. í 2030 og 961 mió. kr. í 2040. Tað vil siga, ein vøkstur á 185 mió. kr. komandi 10 árin og 429 mió. kr. komandi 20 árin. Upphæddirnar eru í føstum prísum, tað vil siga í 2020-krónum.

Gjört verður vart við, at fortreytin fyri framrokningini er, at eldraðkið er óbroytt í mun til í dag. Tað vil m.a. siga, at talið á starvsfólki í 2040 verður 80% fleiri enn í dag. Tað er neyvan realistiskt. Roknast má við eini munandi tekniligari menning á økinum, sum fer at hava við sær ein produktisvitetsvøkstur, har tøkni kemur at minka um tørvin á arbeiðsmegi. Eisini má roknast við eini heilsuligari menning, har betri viðgerðarmøguleikar verða fyri vanligu eldrasjúkurnar sum demens, sukursjúku og annað, og tað kann minka um røktartørvin hjá teimum eldru.

⁵ VIVE – Viden til Velfærd (Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd). “Demografimodeller i Esbjerg Kommune - Ny demografimodel på ældreområdet.

Leinkja til frágreiðingina: <https://www.vive.dk/da/udgivelser/demografimodeller-i-esbjerg-kommune-10809/>

8 Tilmæli

8.1 Ansingarsamsýning

Sum víst á í 5.1.7 um ansingarsamsýning hava samstarvsøkini/kommunurnar víst á, at ansingarsamsýningin ikki er broytt síðani kommunurnar finga ábyrgdina av samsýningini.

Tað er ført fram at kommunurnar ynskja, at upphæddin verður broytt. Sum lóggávan er orðað, liggur heimildin at áseta upphæddina hjá landstýrismanninum í almannamálum.

Umrøðast kann, um henda heimild kundi verið lögð út til kommunurnar at áseta upphæddina. Tað eru kommunurnar, sum gera av um ansari fær ansingarsamsýning og kommunurnar gjalda sjálvar ansingarsamsýningina. Sum áður víst á, eru tað ikki nógv, sum fáa ansingarsamsýning og er talið á ansarum bara fallið tey síðstu nógvu árin. Ein broyting í upphæddini kundi møguliga gjørt tað, at fleiri valdu at ansa avvarðandi heima.

Í løgtingslóg um almannatrygd og tænastr § 25 er ásett, at tað er møguligt at veita endurgjald fyri mista arbeiðsinntøku til foreldur, sum vegna líkamligt ella sálarligt brek ella varandi sjúkur ansa barni í heiminum, ella vera hjá barni í ávíst tíðarskeið í sambandi við viðgerð, til persón, sum ansar einum persóni undir fólkapensjónsaldur, sum ynskir at doyggja heima og til persón, sum ansar persóni undir fólkapensjónsaldur við seinheilaskaða, sum vegna vantandi pláss á bústaði má ansast heima. Endurgjaldið fyri mista arbeiðsinntøku er í mesta lagi 25.000 kr. um mánaðin.

Mælt verður til at politisk støðutakan verður tikin til um ansingarsamsýningin skal broytast, harundir eisini treytirnar, sum ansari skal uppfylla, fyri at blíva ansari.

Lógargrundarlag: Løgtingslóg nr. 19 frá 7. apríl 2014 um heimatænastu, eldrarøkt v.m. § 12 og kunngerð nr. 127 frá 17. desember 2014 um umsiting av samsýning fyri ansing av eldri og óhjálpmum persónum.

8.2 Gjaldsskyldan hjá ávikavist landi og kommunum

Spurningurin um nær gjaldsskyldan fyri kommunalu heimatænastuna og eldrarøktina tekur við, er ikki greiddur í lóggávuni, heldur ikki í lógini um almannatrygd og tænastr.

Í § 68 í lógini um almannatrygd og tænastr er ásett, at Almannahverkið kann selja tænastr til eitt nú eldratænastr, ið hava tørv á kapasiteti, men av ásetingini framgongur onki um, nær gjaldsskyldan tekur við fyri kommunurnar í málum, har borgari er hýstur, meðan hann er í bíðistøðu.

Hetta hevur týðning í teimum málum, har borgarar búa á stovni hjá Almannahverkinum, men sum við aldrinum eru blivnir meira røktarkrevjandi, og eru blivnir visiteraðir og koma á raðfesta kommunala listan, men onki pláss er tøkt.

Mælt verður til, at politisk støða verður tikin til, hvør hevur gjaldsskyldu fyri hesar borgarar.

Eitt uppskot til, hvussu hetta kann gerast er at umhugsa líknandi áseting, eins og í § 63, stk. 2, í lógini um almannatrygd og tænastr viðv. vantandi barnaansing.

“Stk. 2. Kommunurnar afturrinda landinum tær útreiðslur, ið standast av, at Almannahverkið veitir fyribils upphaldsveiting vegna vantandi barnaansing sambært § 11, stk. 3, nr. 4.”

8.3 Gjald fyri búpláss

Mælt verður til, at hugt verður eftir, hvussu ein útrokningarleistur kann gerast til, tá ið AV/kommunurnar keypa pláss frá hvørjum øðrum.

8.4 Fráboðanarskylda

Törvur er á, at tað verður gjørt greiðari, hvussu og nær boðast skal frá. Vísast kann til kunngerð nr. 37 frá 22. mars 1993 um fráboðanarskyldu sambært forsorgarlógini, sum eitt dømi um eina greiða allýsing av fráboðanarskyldu.

8.5 Fyribyrgjandi heimavitjanir

Mælt verður til, at hyggja eftir um málbólkurin, sum skal hava fyribyrgjandi heimavitjanum við fyrimuni kundi verið víðkaður til at fevnt um tey, sum eru 67+ og í vandabólki umframt øll yvir 75.

8.6 Samstarvsráð og eldraráð

Mælt verður til at endurhugsa skipanina við eldraráðum og samstarvsráðum.

8.7 Eftirlit

Mælt verður til at hyggja nærri eftir, hvussu eftirlitið sambært § 19 kann skipast. Hyggjast kann m.a. eftir, hvussu námsfrøðiligt eftirlit í Almannaverkinum er skipað.

8.8 Nágreining av røktar- og stuðulstænastum

Eldraøkini hava tørv á at fáa nágreinað og skilmarkað røktar- og stuðulstænastur til heimabúgvandi borgarar, serliga fyri borgarar undir 67 ár við samansettum tørvi á bæði røkt og stuðli, og at fáa greiðar mannagongdir fyri, hvussu myndugleikarnir samskipa sínar tænastur borgarunum at frama.

Eldraøkini hava tørv á, at undantaksreglan v.v. búplássur til røktarkrevjandi borgarar undir 67 ár verður nágreinað neyvari.

8.9 Brúkarakanning

Sum nevnt fyrst í hesi eftirmeting, so hevur arbeiðsbólkurin ikki tikið starvsfólk, brúkarar, avvarðandi og fakfeløgini, sum varða av starvsfólkunum við í hesa eftirmeting. Um politikararnir ynskja at hesi skulu koma til orðanna, kundi m.a. ein brúkarakanning verið gjørd.

8.10 Uppskot til fígging

Sum víst á frammanfyri, so hevur fíggjarleisturin roynst væl higartil, og orsøkin er stóri vøksturin í eftirlønarskattinum. Tvær orsøkir eru til stóra vøksturin í eftirlønarskattinum. Onnur er stóri vøksturin í lønarútgjaldingunum vegna tilflyting og økt virksemini, og hin er árliga hækkingin í tvungna gjaldinum. Men, árliga hækkingin í tvungna gjaldinum steðgar í 2026, og roknast kann neyvan við, at ovurstóri vøksturin í lønargjaldingunum kann halda fram sum frálíður.

Hinvegin so fer stóri vøksturin í útreiðslunum til eldrarøkt uttan iva at halda fram og fer helst at taka upp aftur størri dik á seg komandi árin. Um ikki broytingar verða gjørdar, so fer gongdin at hava við sær, at kommunurnar í vaksandi mun mugu fíggja økið við kommunuskatti. Trupulleikin við hesum er, at kommunuskattagrundarlagið er so ymiskt millum kommunurnar, og fyri at gera ilt verri, so er tað eisini soleiðis, at fíggjarliga veiku kommunurnar hava lutfalsliga nógv fleiri eldri fólk enn sterkaru kommunurnar. Sigast kann, at stóra talið av eldri fólkum júst er orsøkin til at summar kommunur eru fíggjarliga veikar, tí fólkapersjónistar, sum heild, rinda lítlan kommunuskatt. Tað hevur við sær, at kommunuskattaprosentið skal hækka væl meira í teimum fíggjarliga sterku kommununum enn í teimum veikaru kommununum. At fíggja útreiðsluvøksturin einans við kommunuskattinum, er tí ikki nøkur góð loysn um ein ynskir at tryggja øllum javnbjóðis tilboð.

Niðanfyri greitt frá nøkrum uppskotum, sum kundu verið hóskað til at styrkja kommunurnar fíggjarliga.

8.11 Stigvís lækking av rentustuðlinum komandi árin

Rentustuðul er stuðul til rentuútreiðslur í sambandi við keyp av egnum bústaði. Endamálið er at hjálpa fólki at fáa fætur undir egið borð, men støðan á húsamarknaðinum ger, stuðulin tað møguligt hjá fólki at bjóða meira, sum bert trýstir prísinn enn longur upp. Stuðulin fer tí í stóran mun til eigarar av húsum, heldur enn til tey, sum vilja inn á húsamarknaðin. Eingi skattlig argument eru fyri rentustuðlinum og skiftandi landstýri hava stigvíst minka um stuðulin. Seinastu 20 árin hevur stuðulsprosentin verið sum víst niðanfyri.

	2000	2001	2002	2003- 2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rentustuðul	48,0%	44,0%	42,0%	40,0%	39,0%	38,0%	37,0%	36,0%	35,0%
Landið	33,0%	31,0%	29,0%	27,0%	26,0%	25,0%	24,0%	20,5%	19,5%
Kommunan	15,0%	13,0%	13,0%	13,0%	13,0%	13,0%	13,0%	15,5%	15,5%

Í dag fáa húsaeygarar 35 % í rentustuðli, harav kommunurnar eru álagdar at rinda 15,5%, meðan landið rindar 19,5%. Kommunalu útreiðslurnar hava síðstu árin ligið um 35 mió. kr. um árið, meðan landsins lutur hevur ligið um 44 mió. kr. Rentustøði hevur síðstu tíðina verið sera lágt og tískil kann hugsast at hesar útreiðslur kunnu fleirfaldast um nøkur ár, um rentan hækkar aftur til normalt støði.

Hetta er uttan iva tann best hugsandi løtan at fara undir aftur at minka um rentustuðlinum. Húsaprísirnir eru vaksnið nógv seinastu árin og rentustøði er søguliga lágt.

Hetta styrkir um búskapin við avtøku av eini prisskeiklandi skipan umframt at tað styrkir um fíggarliga haldføri í almenna geiranum.

Lógargrundarlag:

Løgtingslóg nr. 148 frá 30. desember 1996 um stuðul til rentuútreiðslur av lánum

8.12 Lækking av botnfrádráttinum

Botnfrádrátturin í kommunuskattinum er 30.000 kr., meðan botnfrádrátturin í landsskattinum er 65.000 kr. Kostnaðurin av kommunala botnfrádráttinum er mettur til at vera um 230 mió. kr.

Botnfrádrátturin hevur við sær, at fólk við hægri inntøkum rinda lutfalsliga meira skatt av síni inntøku, enn fólk við lægri inntøku. Men frádrátturin, sum hevur staðið í stað í nógv ár, er nú so lítill, at umfordeilandi effektin er uttan stórvegis týðning. Eisini kann grundgevast fyri, at umfordeiling er ein landspolitisk uppgáva, og ikki ein lokalpolitisk uppgáva, og eigur tí at fara fram í landsskattinum og ikki kommunuskattinum.

Ein fyrimunur við lægri botnfrádrátti er, at tað hevði givið kommunum eina meira javna inntøku yvir tíð, og eisini minka um ójavnan millum kommunur.

Talan kundi verið um eina loysn, har kommunurnar sjálvar fáa fult ræði á botnfrádráttinum, eins og tær í dag ráða yvir barnafrádráttinum og skattaprocentinum. Ella, at eisini ber til at lækka botnfrádráttin stigvíst við lóg.

Lógargrundarlag:

Løgtingslóg nr. 86 frá 1. september 1983 um landsskatt og kommunuskatt, sum seinast broytt við løgtingslóg nr. 162 frá 10. desember 2020

8.13 MVG-afturbering

Stovnar undir landinum fáa alt meirvirðisgjald afturberið. Grundgevingin fyri at tað almenna ikki skal rinda meirvirðisgjald er, at tað skeiklar valið millum at innanhýsis framleiðslu og útveiting. Á tann hátt eru tað ikki

skattligar grundgevingar, sum avgera um ein almennur stovnur t.d. setur at ein húsavørð, ella keypir tænastruna uttanífrá.

Kommunurnar fáa í dag afturborið $\frac{3}{4}$ av meirvirðisgjaldinum, sum kommunurnar rinda. Í praksis merkir hetta at kommunurnar rinda 6,25% í meirvirðisgjaldi til landið.

Grundgevingarnar, fyri at kommunu fáa meirvirðisgjald afturborið eru tær somu. Tí kann væl grundgevast fyri, at kommunurnar áttu at fingið alt meirvirðisgjaldið afturborið. Í 2020 rindaðu kommunurnar 75 mió. kr. í meirvirðisgjaldi til landið. Tá skal havast í huga, at kommunalu íløgurnar síðstu árin hava verið søguliga stórar. Tí kann roknað við at henda upphædd liggur um 60-70 mió um árið árin frameftir.

Eitt upplagt figgingaruppskot kundi verið at økt um afturberingina.

Lógargrundarlag:

Kunngerð nr. 110 frá 31. august 2009 um meirvirðisgjald hjá kommunum v.m.

8.14 Dagføra brúkaragjöld

Ein týðandi partur av figgingini av eldraðkinum eru brúkaragjöldini. Kommunurnar hava víst á, at ongin hækking hevur verið síðani økið varð lagt út. Tað, at gjöldini eru ásett í krónum og ikki eru dagførd síðan kommunurnar yvirtóku økið, ger at gjöldini missa nakað av sínum upprunaliga virði. Neyðugt er, at tryggja gjöldini frameftir, soleiðis at tey ikki heilt missa virðið.

	2015	2016	2017	2018	2019
Gjöld frá búfólkum á stovnum	45,1	44,3	44,1	44,5	45,1
Gjöld fyri heimatænastu	2,0	2,4	2,7	3,0	3,2
Aðrar inntøkur	5,2	5,2	6,0	5,7	4,5
Tilsamans (mió. kr.)	52,2	51,9	52,7	53,1	52,8

Sum víst niðanfyri var inntøkufiggjaða virksemini 11,2% av samlaðu bruttoútreiðslunum í 2015. Síðan er inntøkufiggjaði parturin lækkaður stóðugt, og var í 2019 komin niður í 9,4%. Ein lækking á 1,8%-stig upp á 4 ár. Hevði parturin verið stóðugur hevði økið kostað kommununum góðar 10 mió. kr. minni at reka í 2019.

	2015	2016	2017	2018	2019
Søla av vørum og tænastrum	52,2	51,9	52,7	53,1	52,8
Eldraðkið, samanlagt	464,8	492,9	509,3	539,7	560,4
Inntøkufiggjað virksemini í %	11,2%	10,5%	10,4%	9,8%	9,4%

Sama tíðarskeið er tóka inntøkan hjá fólkapensjónistum økt munandi. Í 2014 fekk stakur pensjónistur uttan aðra inntøku umleið 9.900 kr. at liva fyri um mánaðin. Í 2021 verður talan um næstan 12.600 kr. Ein øking á góðar 2.700 kr. Búði viðkomandi á eldraðbústaði hevði hann 4.200 kr. eftir til egna nýtslu í 2014. Í 2021 er talan um 6.900 kr.

Tað eru kommunurnar, sum hava ábyrgdina av tænastrum á eldraðkinum, meðan tað er landið, sum ásetur gjöldini fyri tænastrarnar. Hetta verður mett at vera óheppið. Mælt verður til, at Almannamálaráðið saman við kommununum finnur eina hóskandi loysn, har kommunurnar sjálvar áseta gjöldini fyri búpláss, umlætting og heimahjálp.

Lógargrundarlag: Kunngerð nr. 126 frá 17. desember 2014 um heimatænastu og gjald fyri heimatænastu, eldrarøkt o.a.

8.15 Dagføra kommunala skuldarmarkið

Kommunala skuldarmarkið er sambært kommunustýrslógini sett til eina álíkning. Er nettoskuldin omanfyri eina álíkning, krevst loyvi frá landsstýrismanninum til lántøku og til broytingar í lánitreytum. Ein álíkning er í hesum sambandi tann kommunuskattur, ið kommunan hevði fingið inn um skattaprosentið var 23%.

Áðrenn eldraekið varð útlagt var kommunuskatturin, so at siga, einasta veruliga inntøkukeldan kommunurnar áttu – umframt partafelagsskattin. At áseta skuldarmarkið í mun til kommunuskattin, var tí sjálvsagt. Men í sambandi við útlekkingina av eldraekinum broyttist inntøkubygnaðurin hjá kommununum munandi. Eftirlønarskattur og afturbering eru nú samanlagt omanfyri 40% av inntøkunum í fleiri kommunum. Og í flestu kommunum sunnanfjørðs, har lutfalsliga nógv eldri fólk búgva, og lutfalsliga nógvir borgarar starvast undir serskipanum, stava umleið 30% av inntøkunum frá eftirlønarskatti og afturbering.

Í sambandi við at eldraekið verður eftirmett, hava fleiri kommunur tí heitt á Kommunufelagið um at reisa málið um at dagføra kommunala skuldarmarkið, soleiðis, at tað hóska til nýggja inntøkubygnaðin. Eisini hava fleiri kommunur víst á, at neyðugt verður við stórum íløgum innan eldraekið komandi árin, og í hesum sambandi verður tað lættari hjá øllum kommunum at luttaka í fíggingini, um skuldarmarkið verður ásett í mun til nýggja inntøkubygnaðin.

Arbeidsbólkurin vil mæla til, at kommunala skuldarmarkið eisini verður tikið upp til politiska umrøðu, nú útlekkingin av eldraekinum verður eftirmett.

